

AKADEMİ MECMUASI

Sâmiha AYVERDİ

Halil AÇIKGÖZ

Sâlih BALAKBABALAR

Hayri BİLECİK

Sait BAŞER

Âgâh Oktay GÜNER

Neşe ONURAL

Süleyman ŞENEL

Kâzım YETİŞ

Yıl : 17

Ocak 1988

Sayı: 1

AKADEMİ MECMUASI

Yıl: 17

Ocak 1988

Sayı: 1

KUBBEALTI AKADEMİ MECMUASI, üç ayda bir çıkar,
akademik mecmûadır.

Kubbealtı Akademisi Kültür ve San'at Vakfı adına sâhibi
İlhan AYVERDİ

Yazı İşleri Müdürü :
Sait BAŞER

Fiyatı 1500 TL., 1988 yılı abone bedeli 6000 TL. dir. Dış ülke-
lerden bâzılarının abone bedelleri ise, posta ücretleri dâhil;
Almanya için : 25 Alman Markı; A.B.D. için : 10 A.B.D. Doları;
Fransa için : 70 Fransız Frangı; İngiltere için : 8 Sterlin ve Suu-
di Arabistan için de : 30 S. Arabistan Riyalı'dır. (*Abonelerin*
değişen adreslerini bildirmeleri ricâ olunur). İlan ve reklâm,
milli kültürümüze hizmet eden müesseseler'den alınır.

Adres : Yeniçeriler Caddesi, Nu. 43, Çarşıkapı - İstanbul
P. K. 107 Bâyezid Tel : 522 95 17

BASILDIĞI YER : ÖZAL MATBAASI — İstanbul

İÇİNDEKİLER

Yahudinin Gözü Doymuyor	Sâmiha Ayverdi	5
Şükür	Hayri Bilecik	9
21. Asırda Türk Aydınının Mesûliyetleri	Dr. Âgâh Oktay Güner	13
Bir Ellinci Yıl	Yard. Doç. Dr. Kâzım Yetiş	19
Ahşap ve San'at Nahhat Sâlih Balakbabalar ile Bir Sohbet	Mülâkat: Sait Başer	21
Yahyâ Kemal'in Eserlerinde Dini Hayâtın Tezâhürleri	Yard. Doç. Dr. Kâzım Yetiş	29
HABER — I	Mehmet Kaplan Armağanı Hakkında	46
Türk ve Alman Destanlarında Kadın Telâkkisi	Yard. Doç. Dr. Neşe Onural (Özkaynak)	47
Osmanlı İmparatorluğu'nda Aşiretlerin İskânı (Kitap tanıtma)	Halil Açıkgöz	59
Cide'de Gelin Savu (Sagu) su	Süleyman Şenel	63
Niçin «21. Asrın Eşiğinde Türkiye»? (1987 - 1988 Programı Hakkında)	Sait Başer	69
Kubbealtı Akademisi Kültür ve San'at Vakfı 1987-1988 Açık Oturma Programları	21. Asrın Eşiğinde Türkiye	73
HABER — II	Türkiye Milli Kültür Vakfı Araştırma Yarışması	78

Aziz okuyucu,

Mecmûamız, neşir hayâtının 17. senesine girerken, Türkiye şartlarında, bir dergi için fevkalâde addolunacak bir seviye ve istikrarlı bir çizgi tutturmuştur. Bu başarıda siz muhterem okuyucularımızın, bilhassa abonelerimizin mühim payı vardır.

Bir irfan ocağı mâhiyeti kazanan Kubbealtı Akademisi'nin neşir organı olan mecmûamız, önümüzdeki yıllarda da aynı istikâmette çıkmaya devam edecektir.

Ancak çeşitli fiat artışları sebebiyle 1988 yılında bir sayımızın bedeli 1500, yıllık abone ücreti ise 6000 TL. olacaktır. Yurd dışındaki okuyucularımızın aboneleri, geçen yıldaki fiat üzerinden, 2. sayfede bildirdiği üzere devam edecektir.

Sizlerden ricamız, abonelerinizi yenilemeniz, değişen adreslerinizi bildirmeniz, derginizi çevrenize de okutarak yeni aboneler bulmanızdır.

Bu vesile ile hayırlar niyâz ederiz.

KUBBEALTI

NOT : Haberleşme adresimiz, P.K. 107, Bâyezid-İSTANBUL'dur. Abone ücretlerinizi de posta havâlesiyle aynı adrese gönderebilirsiniz.

Kubbealtı Akademi Mecmûası, 4.10.1976 da Milli Eğitim Bakanlığı tarafından alınan karar mücibince 8.11.1976 tarihli Tebliğler Dergisi'nde, 660-10290 sayı ve 11664 genelge numarasıyla tavsiye edilmiştir.

YAHUDİNİN GÖZÜ DOYMUYOR

Sâmiha AYVERDİ

Acaba niçin kimseden bir arşın toprak istemiyoruz, ne vereceğimiz ne de alacağımız var diye tutturmuşuz? Böylece bol keseden saçmalarken bunu Atatürk'ün «Misâk-ı Milli» inanışına bağlamak gibi bir hatâ ile saçma düşüncemizi desteklemeğe çalışıyoruz. Halbuki Atatürk'ün Türk'ün olduğu her yer Türk'ündür» dediğini unuttur görünerek aklımızca tefsîre çalışmak kolayımıza gelmekte bulunuyor.

Eğer Atatürk, devleti ve milleti kaskatı bir sınır içine sokmakta inadetmiş olsa idi, bugün Hatay bizim olur muydu?

Şu halde neden Türk vatanının burnunun dibinde bulunan Akdeniz Adaları Yunan'ın elinde kalsın?

Neden Kerkük ve Musul'da, Lozan madrabazlarının âdetâ jeolojik bir harita çizerek petrolü Türkiye'den esirgemiş olmasını, bu kasıtlı Batı oyununu ilk fırsatta bozmaya tevessül etmiyeceğimiz hissini düşmanlara duyurmaktan hoşlanmakta bulunuyoruz? Neden durmanın bir gerileme olduğunu düşünmiyecek kadar pratik bir ferâsetten uzak olmak gibi bir safdilliğin pençesine yakalanmış bulunuyoruz?

Atatürk bir askerî dehâ idi. Hayatta olsa idi fırsatını düşürerek Akdeniz Adaları'nı da, Kerkük ve Musul'u da çoktan hudutlarımızın içine almış olacaktı. Bu bir kehânet değil. Hem eşyânın tabiatına uygun bir direnme, hem de Atatürk tarafından örneği gösterilmiş bir devlet politikası idi.

Yakın zamanlara kadar Milli Kütübhâne Müdürlüğü'nü muvaffakiyetle yürütmüş bulunan Müjgân Cumbur Hanım, bir kabûl resminde yanına düşen İsrâil delegesinin kendisine : «Kom-

şu» diye hitâbetmiş olmasını yadırgıyarak Türkiye ile İsrâil'in komşu olmadıklarını, zirâ arada koca bir Sûriye'nin bulunduğunu söyleyince Müjgân Hanım'ın bu itirazını hafife alan İsrâilli, Sûriye'yi devletten saymamakta ve ergeç o toprakları çiğniyerek Türkiye hudutlarına dayanacaklarını imâ ve işrâbetmekten geri kalmamıştır.

Altı asırlık Osmanlı İmparatorluğu'nun yıkılışında çok mühim rolü olan Siyonizm açgözlülüğü, doymak nedir bilmeden devamlı istemekte ve istediklerini de pek âlâ koparmakta bulunuyor. Ama meselâ Mısır ordusunu altı gün içinde perişan ederken hazırlığına güvendiğini ve gerçekten de iyi hazırlanmış olduğunu kim, nasıl inkâr edebilir?

Geçenlerde bu defâ hem de bir İsrâilli devlet adamına atfen, Sûriye'nin kendileri için tehlike teşkil etmediğinin ve nasıl olsa bu engelin bertaraf edileceğinin beyân edilmiş olması bahis mevzû ediliyordu.

Sonra da bizim resmi makamlarımızdan, ne kimseye verilecek, ne de kimseden alınacak bir arşın toprağımız olmadığını bağıra bağıra söylemekten çekinmiyoruz.

*
**

Bulgaristan'da Bulgarlar azınlıkta, Türk nüfusu çoğunlukta iken, henüz devletleşmemiş bu Balkan topluluğu bar bar bağırarak ve sesini de dünyâya duyurarak topraklarımızı istemekten ve elimizden almaktan da geri kalmadı.

Evet, günün birinde Kıbrıs'ın tamamı da, diğer adalar da, Kerkük ve Musul da Türk hudutları içine alınmalıdır.

Politika budur. Yeter ki, hazırlanalım ve kuvvetlenelim.

*
**

Yahudi Sûriye'yi devletten saymamakta haklıdır. Osmanlı'dan koparak istiklâl sâhibi olan topluluklar, dünyâ politikasınca devlet statüsünde tanınmasına rağmen, oturmamış ve eski efendileri olan Türkler'e karşı küçüklük yükü altında ezilmiş bulunmanın intikâmını, onu ezmek istemek sûretiyle telâfi yoluna gitmeye ve bunu bir böbürlenme ve büyüklük dâvası hâline sokmağa çalışmaktan kurtulamamışlardır.

*
**

Çok eski devirlerde değil, idrâk ettiğim çocukluk yıllarında bir târihi - millî imân kâidesi üstüne inşa edilmiş Türk ah-lâkının henüz yaşamakta olan izlerini görmek mümkündü.

Âilemizin sevdiği ve güvendiği bir genç hanımın alışveriş ettiği delikanlı manav, tartıda hile yapması endişesi ile müşterisinin kendisine dikkat kesilerek baktığını hissedince : «Teyze, boşuna bakma, ben hile yapmam. Babam dervîştir.» diyivermiş. Gencin bu ihtârı ile son derece mahcûb olan genç hanım, üstüne sünger çekilerek kaybetmiş olduğumuz değerleri düşünererek ağlamaklı hâlde hâdiseyi bize anlatmıştı.

Bugün Türk, gerek Haçlı dünyâdan, gerek Moskof'tan gelen düşmanlıkların hedefi olmakta, hasımları dünkü düşmanlıklarını aynen hattâ daha sinsice devam ettirmekte bulunuyor. Ne yazık ki, Müslüman Türk'ü bir kaşık suda boğmak isteyen Batı'nın da târihi ve ezeli düşmanımız olan Moskof'un da etrâfımıza çevirdiği ağlara kendi ayağımızla gitmekte tereddüt etmemekteyiz. Bugün Türk münevveri kendini, kendi gözü ile değil, düşmanlarının ölçüleri ve gözleri ile görmeyi bir ilerici-lik saydığı için siyâsî, içtimâî, iktisâdî ve mânevî değerleri bize hiç uymayan bir manzara karşımıza çıkmaktadır. Fakat, gözü-müz ve gönlümüzle inat ve ısrarla o tarafa bakarak : «Biz Batılıyız, kurtuluşumuz Batılı olmamıza bağlıdır,» diye sesimizi dünyânın duyacağı kadar yükseltmeye çalışıyoruz. Hele Batı tarafından da kabûl edilir olmak, eski devirlerin cihan devleti Osmanlı'nın, bugünkü insanı için ne hazin bir nimet sayılmaktadır. Böylece de tek çârenin, kendimizi inkâra bağlı olduğunu zanneyleyerek Batı'nın değer ünitelerine sıdk u sadâkatle bağlanarak kendi değerlerimize düşman kesilmiş bulunuyoruz.

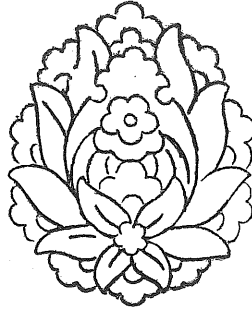
Batı, bir zamanlar Ortaçağ cehâletinin zulmeti içinde bocak-larken tevhidci Şark'dan bu simsiyah devreye bol bol ışık salınmıştır.

Türk'ün yükseliş devirlerinde mülkiye, ilmiye, seyfiye ve kalemiye erbâbı, devleti küçük düşürmemeye and içercesine işbirliği içinde çalışırlardı. Ama bugün, Batı'dan gelen her ses, her teklif körü körüne benimsenmekte, devlet organlarının sar-sılan salâbeti halk kütlelerine de sirâyet ederek eski disiplin, saygı, itaat ve birlik şuuru zedelenmekte ve böylece de eski

Türk'ün içgüdüğü tehlikeli bir kararsızlık içinde bocalayıp kalmaktadır.

★
★ ★

İnşallah ki, bir ba's ü ba'd-el mevt tecellisi, Müslüman Türk'ü ölümün arkasından gelecek bir hayat ile diriltecektir.

ŞÜKÜR

Hayri BİLECİK

Saâdetimiz bir mânâda rûhî, bedeni ve sosyal ihtiyaçlarımızın kâfi derecede karşılanmasına bağlıdır.

Evet ama, neye ne kadar ihtiyâcımız olduğunu veyâ ihtiyaçlarımızın nerede başlayıp nerede bittiğini hangi ölçüye göre tâyin edeceğiz? Hele teknik ve teknolojik gelişmelerin gün begün kamçılacağı ihtiraslarımızı, vazgeçilmez ihtiyaçlarımız gibi görmeye başlamış ve milli - ahlâkî değerlerimize de sırt çevirir olmuşsak, saâdete esas olan ruhla beden arasındaki hassas dengeyi nasıl kuracağız?

Hepimiz biliriz ki; para, mevkî, şöhret sâhibi olmak, kibir, gurur, şehvet ve benzeri ihtirasların tatmîni imkânsızdır. Zirâ hırs hâline dönüşen istekler, karşılandıkça beslenir, kuvvetlenir ve bir noktadan sonra da durdurulamaz hâle gelirler.

Uzun zaman önce okuduğum bir makâlenin sâdece şu cümlesini hatırlıyorum. Yazar meâlen : «İnsanlar, başkalarından üstün olma ihtiraslarını tatmîn edebilmek için, mutlakâ başarısız ve bedbaht olacakları bir mevkîe kadar yükselirler.» diyor-du.

Bu durumda huzurlu ve mes'ud olmanın yegâne yolu; ihtirasları beslemek yerine onları zapt u rapt altına alacak milli - mânevî değerlerimizi kazanmak ve onlar sâyesinde hırsla ihtiyâcî birbirinden ayırarak şaşmaz bir vicdan ölçüsüne ulaşmaktan başka ne olabilir?

İşte bu müstesnâ değerlerden biri de ŞÜKÜR'dür.

Arapçadan dilimize geçmiş olan şükür : «Yârabbî şükür, çok şükür, şükürler olsun...» gibi söyleyişlerle hâlâ duâlarımız-

da yaşıyor. Ve hâlâ ŞÜKR kökünden türeyen; Şükran, Şükrü, Şükriye, Şakir, Şakire, Meşkûre gibi isimler; müteşekkir, teşekkür ve benzeri kelimelerle ünsiyetimizi devâm ettiriyoruz.

Evet ama bu güzel kelime, dilimize ve gönlümüze hangi mânâlarla yerleşmişti ki, ihtiraslarımızı onunla kontrol altına alabiliyor ve onun sâyesinde huzur bulabiliyorduk? Arapçada bu kelime; teşekkür yerine de kullanılırken, bizde niçin Allah'dan başkasına şükredilmezdi?

Bu suallerin cevaplarını yine kendi kültürümüzde buluyoruz. Bizim tefekkürümüzde ŞÜKÜR: Cenâb-ı Hakk'ın lütuf ve ihsan ettiği iyiliklere karşılık insanın, Yaradan'ına duyduğu minneti dile getirmesi ve memnûniyetini ifâde edip, O'na teşekkür etmesidir.

Bu târife göre Allah'a şükredebilmemiz için önce, O'nun bizlere bahşettiği nimetlerin neler olduğunu hakkıyla idrâk etmemiz gerekiyor. Zirâ ancak o zaman; elde edemediklerimiz yanında, sâhip olduklarımızın aslâ küçümsenemeyeceğini anlayacağımız için, iç dünyamızdaki dengesizlik ve açlığı büyük ölçüde giderebiliriz.

Meselâ akıllı, sağlıklı ama fakir bir insan; akıl ve sağlık nimetlerini gerektiği gibi idrâk ederse fukarâlık, onun iç dünyasını bu nimetlerin değerini anlamayan bir insanınki kadar tahrip edemez. Yâni, zengin olma isteği onda tabii bir ihtiyaç olarak kalır, ama aslâ ihtiras hâline dönüşemez.

*
* *

Şükrün târifinde dikkat edilecek ikinci husus, vahdet anlayışı içinde her türlü iyilik, ihsan ve lütfun Cenâb-ı Hakk'tan olduğu keyfiyetidir. Bu sebeple biz, iyilikte vâsıta olan kula teşekkürle yetinir, ihsan ve nimetin gerçek sâhibine ise şükrederiz.

Nitekim Cenâb-ı Hak Kur'an-ı Kerim'inde: «...**Bana şükredin ve bana nankörlük etmeyin!**»¹ buyurarak, kendi zâtından başkasına şükredilemeyeceğini de zımnen beyan ediyor.

Peygamberimiz, bütün hayâtı boyunca böylesine bir şükürün en güzel örneklerini vermiştir. İşte bunlardan biri: Resû-

1 Bakara: 152

lûllah Efendimiz, fırsat buldukça bâzı gecelerde nâfile namaz kılar ve bu namazların edâsı sırasında, uzun süre kıyamda kalmaları sebebiyle mübârek ayakları şişerdi. Bir defâsında bu duruma çok üzülen Hz. Ayşe'nin: «Yâ Resûlallah, Cenâb-ı Hak sizin geçmiş ve gelecek bütün hatâlarınızı affettiğini müjdelediği halde, siz niçin böyle meşakkatli bir ibâdet hayâtı yaşıyorsunuz?» meâlindeki sûâlini, Yüce Peygamberimiz: «Şükreden bir kul olmayayım mı?» diyerek cevaplandırırılar.²

Şüphe yok ki bu cevap, hem kulluğun hem de Yaradan'a şükürün sâdece dil ile ifâ edilemeyeceğinin en veciz ifâdesidir.

Şeyh Sâdi de, ona âit olduğunu zannettiğim, bir beytinde: «Her nefeste iki nîmet vardır ve her nîmete bir şükür vâciptir.» diyerek aynı mânâyı dile getiriyor ve doğduğumuz andan itibaren dilimizle şükretmeye başlasak dahi sâdece, nefes alış-verişimizin şükürünü edâ edemeyeceğimizi ne güzel ifâde ediyor.

O halde Rabbimize olan şükür borcumuzu nasıl ifâ edeceğiz? Bunu yine Resûlullah Efendimiz'den öğreniyoruz. Peygamberimiz bir Hadis-i Şeriflerinde: «Cenâb-ı Hak, kullarına verdiği nîmetlerinin eserini kullarının üzerinde görmeyi sever.»³ buyurur.

Bu mânâdan hareketle şükür; aklımız ve bütün organlarımız dâhil, bize bahşedilen her türlü nimetin Allah'ın rızâsına uygun olarak kullanılmasıdır, diye târif edebiliriz.

Başka bir ifâdeyle şükür; Cüneyd-i Bağdâdi'nin de dediği gibi «Nîmeti ile Allah'a âsî olmamaktır.»⁴ Cenâb-ı Hakk'ın: «...Kim şükrederse kendinedir.»⁵ ve «...Şükredenleri mükâfatlandıracğız.»⁶ meâlindeki müjdeleri, her halde böylesine şükredenler içindir.

Biz, bugün kredisi, fâizi, ithâlâtı, ihrâcâtı, enflasyonu, devalüasyonu ve daha bilmem neleriyle bir bilmece hâline gelen ekonomik mes'elelerin de, ancak şükürün bu seviyesine erişmiş insanlar sâyesinde çözülebileceğine inanıyoruz.

2 Tecrid-i Sarih Terc., Diyânet Yayınları, c. 4, Hadis No.: 580

3 Tecrid-i Sarih Terc., Diyânet Yayınları, c. 3, s. 34 —Dipnotu—

4 Kuşeyri Risâlesi, Haz.: Süleyman Uludağ, s. 270

5 Neml: 40

6 Âl-i İmran: 145

Zirâ şükürsüz insan, ona bağlı değerlerden de mahrum kalacağı için, her geçen gün biraz daha bencilleşecek ve ihtiraslarını tatmin etmek gâyesiyle, hangi rejim ve kânunla sınırlanırsa sınırlansın, fırsatını bulunca çalıp çırpacak ve dâimâ cemiyetin menfaatlerini arka plana itecektir. Böyle fertlerin hızla çoğaldığı bir cemiyette ne ilerleme, ne kalkınma, ne refah, ne de huzur olur.

Şükreden insan ise her türlü nimeti Hak'tan bilip; haram-helâl, günah-sevap gibi değer ölçülerine göre tesbit ettiği ihtiyaçlarından fazlasını, şükrünün icâbı olarak, çevreye saçacak ve malıyla, canıyla etrâfına faydalı olmak için didinen bir kütle fedâisi hâline gelecektir. Böyle insanların yetiştiği bir cemiyette, huzur ve refâhın gün begün artacağından şüphe edilebilir mi!..

Nitekim Cenâb-ı Hak : «...Şükrederseniz, size (bahsettiğim nimetleri) arttırırım.»⁷ buyuruyor ve rûhî, iktisâdî her türlü dar boğazın gerçek çıkış yolunu gösteriyor.

*
**

Ne kadar zaman önceydi bilemiyorum. Mütevâzı bir yemeğe dâvet edilmiştim. Yemek esnâsında, birlikte olmaktan şeref duyduğum bir hanımefendi, masadaki yiyecekleri gösterek, hatırladığım kadarıyla şöyle demişti : «**Şu nimetlerden utanıyorum. Çünkü onlar, bir mânâda kendilerini fedâ ederek bize enerji sağlıyorlar.**

Ya biz, bunca nimetin sağladığı enerjiyi, Hakk'ın rızası dâhilinde kullanabiliyor ve böylece onları bize bahşeden Allah'a şükredebiliyor muyuz?»

Sayıları az da olsa, Allah'a şükretme gayretiyle, birer hizmet âbidesi hâline gelmiş bu yüce insanlar, inanıyorum ki; er geç bu milleti, kendi değerleri ile tanıştırap huzur, refah ve saâdete erİştireceklerdir. Yeter ki, ihlâs ve samimiyetle ellerine, eteklerine yapışalım.

⁷ İbrahim :7

21. ASIRDA TÜRK AYDINININ MESÛLİYETLERİ*

Dr. Âgâh Oktay GÜNER

Aydınlar Ocağı, konuyu «21. Yüzyılda Türk Aydınının Sorumluluğu» şeklinde tesbit etmiştir. Türkiye'nin 21. yüzyıla mahsus meselelerini ele almak, elbette oldukça isâbetli ve yerinde bir tavidir. Ancak burada olduğu gibi, sosyal konularda bu tür ayırımlar sâdece tasnif kolaylığı sağlamak için, sun'î olarak, bir fiksiyon şeklinde mümkündür. Gerçekte her tasnifin arasında sebep - sonuç ilişkisine dayalı bir devamlılık mevcuttur. Gerçeği esas alarak konuya baktığımızda görürüz ki, Türk aydınının 21. yüzyıldaki mesûliyetleri sâdece bir takım sonuçları, temenniler hâlinde ifâdeden öteye gitmeyecektir. Halbuki o sonuçların sebepleri «bugün»dedir ve «dün»dedir. O sebeple konuyu dünden bugüne ve bugünden 21. yüzyıla sebep - sonuç ilişkisi çerçevesinde ve birbirine bağılı halkalar hâlinde ele almakta zarûret vardır.

Târihe baktığımızda, bugünkü mânâda «aydın» kavramının yeni olduğunu görürüz. Gerçi «aydın» kavramının «zihinle ilgili» bir mânâ taşımasından hareket edilerek, târihin çeşitli dönemlerinde bu konuyla uğraşanların varlığı tesbit edilebilir. Ancak, zihinle ilgili bir tavsifi temsil etmekten ziyâde, toplumda fonksiyonu olan belirli bir sosyal kategori olarak aydınlar, 19. yüzyıl sonrasına mahsus modern dünyanın bir mahsûlü şeklinde ortaya çıkmıştır.

* Bu makâle Aydınlar Ocağı'nda 14.11.1987 târihinde bir tebliğ olarak sunulmuştur.

«Aydın», çağdaş kavramların en popüler ve meşhur olanlarından biri olmasına rağmen, onu tanımlamak konusunda hayli farklı yaklaşımlar mevcuttur. Bu farklı yaklaşımların ortak paydasını temsil eden târif, aydınların «bilgi üreten bir sosyal kategori» teşkil ettiği şeklindedir. Bu târif, aydının en genel sınırlarını çizmektedir.

Bir sosyal kategori olarak aydınların ortaya çıkmasında, modern dünyânın teşekkülü, belirleyici bir rol oynamıştır. Sanâyi inkılâbından sonra akıl büyük önem kazanmış, akli temsil eden aydınların da itibârı artmıştır. Gerçi aklın önem kazanması, «Aydınlanma çağına», hattâ, «Rönesans»a kadar eski dönemlere uzanıyor. Ancak bu önem spekülâtif bir karakter taşıyordu. Aklın «uygulama» sâhasında bir mânâ kazanması, esas itibâriyle sanâyi inkılâbından sonra gerçekleşmiştir; bu ise akla verilen değeri, hiç bir devirle kıyaslanamayacak ölçüde arttırmıştır.

Aydınların değeri artarken, lider mevkiinde bulunanlar Merkantilistlerdi. Merkantilistler, meselâ Amerika'da bol miktarda teknik gelişmeyi günlük hayâta sokunca, bunların işletilmesi için aydınlara ihtiyaç bir fiili durum aldı. Böylece aydının akli «uygulama» sâhasında bir değer ve ehemmiyet taşımaya başladı.

Aydın kavramının Türkiye'ye girişi 19. yüzyıldan sonradır. Bu kavram Batı'daki «entellektüel» yerine kullanılıyor. Buradaki tercih ilgi çekicidir. Çünkü bu tercihte psikolojik motifler de gizlidir. «Aydın» kavramının tercihi, Batı'daki «Aydınlanma felsefesine» bağlılığın bir ifâdesidir. Bu bağlılık şekli, Türkiye'deki pek çok sosyal problemin de kaynağını teşkil etmiştir. Çünkü bu bağlılıkta, bir çeşit iman ölçüleri içerisinde, Batı'da olan her şeyin iyi, Türkiye'de bulunan her şeyin de kötü olduğu telâkkisi mevcuttur. Türk aydınını bu telâkkiye götüren nedir?

Türk aydınını kendi millî benliğinden uzaklaştırıp Batı kompleksine iten hareketlerin başlangıcı, öncelikle imparatorluğun Batı karşısındaki yenilgilerinde ortaya çıkmıştır. Batı'ya karşı, Batı ölçülerine göre mücâdelenin idrak şekilleri, iki farklı sosyal ve kültürel yapı ortaya çıkarmıştır. Bu yapılardan birini halk, diğerini ise aydınlar temsil etmektedir. Bu iki yapı bugün birbirine muhâlif iki zıt noktada teşekkül etmiş bulu-

nuyor. Aydın, düşman kabul edilenlerden kurtuluşu, onların sa-
fına katılmakta bulmuş, kendi toplumunun düşmanları telâkki
edilenlerin arasına kendisi de katılmıştır.

Bu durum, bugünkü Türkiye'nin en ciddi meselesini teşkil
etmektedir. Bizim târihimizde bu tür problemlerin örneği yok-
tur. Biz sınıfsız bir toplum içinden geliyoruz. Kurduğumuz dev-
letlerin en büyüğü ve en muhteşemi olan Osmanlı, sâdece sı-
nıfsız değil, aynı zamanda bir «açık toplum»du. Gruplar arasın-
da birbirlerine geçiş imkânları vardı, elit zümre kapalı bir grup
değildi. Bütün gruplar, kültür bakımından ayrı dâireler teşkil
etmiyor, tam tersine birbirinin uzantısı şeklinde yerlerini alı-
yorlardı. Gerçi bugün de Türkiye, içindeki grupların etrafında
kast sistemine benzer kalın duvarlar örülmüş bir toplum değil-
dir. Fakat buna rağmen, aynı mekân üzerinde yanyana birbi-
rinden ayrı sosyal ve kültürel yapıyı temsil eden iki kategori
teşekkül etmiştir. Bunlar, aydın ve halktır. Her iki grup da
birbirini suçlamaktadır. Aydınlara göre, halk câhil ve hurâfe-
cidir. Halka göre ise, aydın yabancı taklitcisi, mâneviyat düş-
manıdır.

Gelenekçi sosyal yapıların, çağdaş sanayi toplumlarının or-
taya çıkmasıyla çözülüp, her toplumda iki farklı kültür grubu-
nun ortaya çıktığını düşünenler, bizim toplumumuzdaki bu du-
rumu normal karşılayabilirler. Halbuki Türkiye'deki mevcut
kültür farkı, toplumun kendi iç yapısından kaynaklanmıyor;
farklı bir hayat tarzını mecbur eden bir kültür adaptasyonu
teşebbüsü asıl sebebi teşkil ediyor. Buradaki problem kültü-
rün fonksiyonu ile ilgilidir. Kültür, insanlar için hayâta tutun-
ma zeminini temsil eder; bize topluma intibak imkânı verir,
problemlere çözüm yolları sunar. Kültür, bu fonksiyonlarını ye-
rine getiremeyince, değişme kaçınılmazdır ve bu tabii bir du-
rumdur. Mühim olan bu değişmenin mâhiyetidir. Kültürün
kendi içindeki hareket ve değişmeler, adapte edilen yabancı
kültür faktörlerine göre, daha gerçekçi vazifeler ifâ eder, yâni
daha isâbetli çözüm yolları sunar. Nitekim, bugün mecbûri
kültür değişmelerinin başarısızlığı umûmî kabul gördüğüne
göre, yabancı kültürün bizim ihtiyâcımıza cevap vermediği,
problemlerimize çözüm yolları göstermediği anlaşılmıştır.

Aydın ile halk arasındaki farklılık, esas itibâriyle mâne-
vi unsurlara dayanmaktadır. Bu ise aradaki mesâfeleri aşmayı

zorlaştırmaktadır. İki taraf, köklü bir zihniyet farkını temsil etmektedir. İki taraf arasında zihniyet farkı, sosyolojik mânâda «idrak seçiciliği»ni yanlış kanalize ettiği için, birbirine güvensizliğe yol açmaktadır. Ayrıca bu güvensizlik aydınlar da intibaksızlık yaratarak, onları anomik bir labirente sürüklemektedir. Aydınlar, kendi kurdukları bir ütopyaya sığınmakta, bu ise onları realiteden daha da koparmaktadır. Bu çerçevede aydınlar, realiteden kopuk ütöpik dünyalarında kurdukları soyut modellere halkın uymasını isteyerek, halkı kendilerinden daha da uzaklaştırmaktadırlar.

Türkiye'deki aydınların genel olarak eğilimleri Batılılaşma yönündedir. Fakat bu aydınların Batı'daki belli bir fikir akımını ciddi olarak takip ettiğini gösteren bir belge veya belirtiye bile rastlamış değiliz. Onlar esas itibâriyle kısa ölçekli pratik gayelerle sınırlı hareket ettiler. Batı'dan sâdece belli fikir sistemlerinin, kendi pratik maksadlarına yarayacak bazı unsurlarını almakla yetindiler. Halbuki, kendi millî kültürümüzü çağdaş imkânlarla donatıp yeni bir hamle gücü kazandırmak gerekiyordu. Büyük bir san'at, felsefe ve fikir hareketine ihtiyaç vardı. Onlar bu ihtiyaçlara cevap verebilecek bir performansla hiç bir zaman sâhip olmadılar.

Aydınlar, demokrat bir yapıya sâhip olmadılar. Demokrat olmak, asgarî rey kaygısıyla halka ve halkın değer hükümlerine saygılı olmayı gerektiriyordu. Halbuki onlar, halkı câhil kabul ediyorlar, ona kendi kafalarındaki soyut kalıplara göre yeni baştan bir şekil vermek istiyorlardı. O yüzden Türkiye'de aydınlar ilkel bir jakobenizmi temsil etti. Bu tavrını «halka rağmen halkçılık» şeklinde formüle etti. Bilhassa CHP'de Halk-evleri'nde örgütlendi, Kadro Dergisi'yle de kendi durumunu doktrinleştirdi.

*
* *

Buraya kadar söylediklerimize bakanlar, bizim aydın meşalesinde husûmete dayalı bir tavra sâhip olduğumuzu sanabilir. Halbuki bizim yürek yanıklığıyla bu tespitleri ortaya koymamız ve bu mesele üzerinde duruşumuz aydına verdiğimiz kıymetten ileri gelmektedir.

Burada rahmetli Profesör Mümtaz Turhan'ı şükranla anmak isteriz. Hiç bir zaman yeterli ölçüde anlaşılmamış olan

fikirleri bugün de geçerlidir. Turhan Hoca'nın fikirleri, memleketimizin kalkınması için aydın mı yetiştirelim, yoksa ülke çapında okuma - yazma seferberliği mi açalım şeklinde ele alınmış, onun halkı câhil bırakmak istediği öne sürülmüştür. Halbuki o, öncelikle aydın bir zümre yetiştirelim derken, bu aziz milleti câhillikten kurtarmayı amaç edinmişti. Hem kalkınma hem de halka çağdaş eğitim imkânları götürmek için aydın zümreye ihtiyaç vardı. Bugün bu ihtiyaç artarak devam ediyor.

Burada aydınların ehemmiyetini belirtmeye çalışıyoruz. Halk - aydın ilişkilerinde aydını tenkid edişimiz, aydının halkın tıpkısı olmamasından kaynaklanmıyor. Tam tersine ondan bilgi ve seviye itibâriyle yüksek olacak, ona ışık tutup yol gösterecek; fakat ayrı kültür temellerine dayalı dâireler teşkil etmiyecek, birbirinin uzantısı olacak. Halk - aydın ilişkisinde istediğimiz budur.

Aydın fildişi kulesinden çıkmalıdır. Artık ütopyalarından ayrılmalı, halkın içine girmelidir. Aydının ütöpik dünyası, fildişi kulesi onu realiteden koparmakta, hayâtın dışına itmektedir. Aydının üreteceği bilgi, fildişi kulesi için değil, yaşanan hayat için lâzımdır. Fakat onun fildişi kulede kurduğu soyut modeller, başlı başına bir gâye hâline gelmekte, onun câzibesi etrâfında döne döne kördüğüm olduğundan realiteyle münâsebetini kaybetmekte, hayâta yabancılaşmaktadır. Aydın realiteyle münâsebetini kaybetmemelidir. Esâsen aydının önem kazanması, zihin kapasitesinin uygulama alanı bulmasından kaynaklanmaktadır. Aydının ehemmiyetinin devam etmesi, realiteyle münâsebetlerini sürdürmesine bağlıdır. Realiteden elde edilen çok önemli çözüm yolları vardır. Aydın kendi zihninde ürettiği çözüm yolları ile realitenin verdiği çözüm yollarını birleştirmelidir. Yaratıcı gelişmenin sırrı budur.

Türk aydını öncelikle halkıyla kendi arasındaki kültürel ve sosyal ayrılığı önlemelidir. Bunun için araştırmalar yapılmalıdır. İki taraf arasındaki ortak kültür paydaları tesbit edilip onlar etrâfında birleşmeli, bütünleşmelidir.

Türk aydınının varlık sebebi, fikir üretmektir. Fakat bugünkü ortamda Türkiye'de fikir üretmek hayli zordur. Bunun sebebi, çeşitli fikir sistemlerinin mâhiyetinin açıklığa kavuşturulmamış olmasıdır. Materyalist bir yazar kendi görüşünü savunduğu zannıyla idealizmi savunmakta, sağcı bir yazar da

islâmiyeti savunduğu zannıyla Marksizmi savunmaktadır. Böylece fikir hayatımızda bir kaos yaşanmaktadır. Çeşitli fikir gruplarının, 12 Eylül öncesinde anarşiye yönelmesinde, bu kaosun payı büyük olmuştur.

Bugün «ileri» dediğimiz toplumlar, sanayi toplumu olmaktan çıkıp, sanayi - ötesi toplum olmaya yönelmişlerdir. Bunlar için yatırım meşakkatli bir iş hâline gelmiştir. Özellikle tüketim dönük yatırımlarını başka ülkelere yaptırmakta, onlara sâdece teknoloji satmaktadır. Bugün **kompütür-üstü insan, kompütür-altı insan** kavramları ortaya çıkmıştır.

Kompütür-altı insandan sekreterlik seviyesinde, onu kullanan insan kastedilmektedir. Kompütür-üstü insandan maksat ise, teknoloji üreten insandır. Sanayi-ötesi toplumlar, hızla «**bilgi toplumu**» hâline gelmektedir. Demek ki Türkiye'deki aydınlar da hızla memleketimizin bilgi toplumu hâline gelmesine yönelmelidirler. İleri ülkeler ile aramızdaki mesâfeyi ancak bu yolla daha kısa sürede aşmak mümkündür.

Aydın herşeyden önce bir vatandaş olarak üzerine düşen görevleri yapabilmek için **şahsiyet sâhibi** olmalıdır. **Şahsiyet sâhibi insanın iki temel vasfı vardır: Hayat ile intibak ve mesûliyet şuuru.** Aydın mutlakâ hayatın kâidelerine riâyetkâr ve mesûliyet şuûruna sâhip olmalıdır. Mesûliyet şuûru, insandaki hür hareketleri, vicdânı karşısında bir zarûret yaparak, hürriyete yön vermektedir. İrâde ile ortaya çıkan kuvvet ise insandaki mesûliyetin derecesini gösterir. **Aydın, hür olmalıdır.** Hür olabilmesi için hem içten hem de dıştan gelen baskılara irâdesi ile karşı koyabilmelidir. **Aydın iman ve ahlâk sâhibi olmalıdır.** İmânını kendi içinde kuvvet yaparak onu dışarıya bir irâde hâlinde tezâhür ettirebilmelidir.

Türkiye'nin şahsiyetli, irâdeli, kaliteli, iman ve irfan sâhibi aydınlara ihtiyâcı var. Bu ihtiyaç dün vardı, bugün de var, 21. yüzyılda da devam edeceği anlaşılmaktadır.

BİR ELLİNCİ YIL

Yard. Doç. Dr. Kâzım YETİŞ

Sâmiha Ayverdi Hanımefendi, Türk fikir hayatında müstesnâ bir yere sâhibdir ve biz bu kıymetli kalemin 50. neşir yılını idrak ediyoruz. Onun ilk eseri olan **Aşk Budur**, 1938 yılında neredildi ve yazarı bu kitabı ile edebiyat ve fikir dünyâma adımını attı. Bâzı yazarlar vardır, birkaç eser sonra ya tükenir, ya hevesleri geçer veyâ yazmanın bizim ülkemizde kâr getiren bir iş olmadığını, üstelik külfet olduğunu anlayarak kendilerine daha kârlı meşgaleler bulurlar. Bir kısım yazarlar da Bâbiâli'de şöret avcılığı peşine düşerler. Sâmiha Ayverdi'yi bu grupların hiçbirisi ile berâber düşünmek mümkün değildir. O, 50 senedir hemen durmadan yazmış, ciltlerle kitap meydana getirmiş ve bunlar defâlarca basılmıştır. Onun için yazmak ne bir kâr kapısı, ne de bir külfet olmuştur. Çünkü inandığını ve doğru bildiğini söylemek sûretiyle milli benliğimizin, mânevî değerlerimizin korunması, yaşatılması için bir iman ve aşkla yazmıştır.

Ondaki bu yazma aşkı, Anadolu'yu Türkleştiren «**Bâciyân-ı Rum**»ların iman ve heyecânındaki; eski kültürümüzün mübarek annelerinin yavrularına ilk sütlerini emzirirken «**ya şehit olsun ya gâzi!**» niyâzındaki; İstiklâl Savaşı'nda sırtında mermi taşıyan kadınlarımızın azim ve imânındaki aşktan başka bir şey değildir.

Sâmiha Ayverdi Hanımefendi, nesli tükenmiş bir muharir; Türkçe'nin talâkatının, selâsetinin, ifâdedeki mükemmeliyetinin belki yaşayan en son temsilcisidir. Çünkü biz, mâziden kalan bir Yahyâ Kemal, bir Abdülhak Şinâsi Hisar, bir Ahmet

Hamdi Tanpınar Türkçesini daha da zarifleşerek onun kaleminde buluruz. Bu Türkçe, İstanbul ve Boğaziçi gibi, asırlar içindeki Türk medeniyetinin belki varabileceği son merhaledir.

Kıymetli yazarımız mütevâzı köşesinde durmadan, kaynayan bir pınar gibi olmuştur. Yahyâ Kemâl:

**İman bir şevk olan zamanlar geçti;
Peygamberlerle kahramanlar geçti.**

diye hayıflanır. Sâmiha Ayverdi bu şevkin geçmemesi ve yeniden dirilmesi için kahramanca mücâdele etmiş; hor görülen, tekmelenen mâzî bergüzârlarına kol kanat germiş ve bu kıymetleri, o pınar gibi Türkçesiyle genç nesillere analarının ak sütü gibi sebil sebil vermiştir.

Eskiler «üslûb-ı beyân aynıyle insandır» derler. Vaktiyle bir zât «bu hanımı ben pek sevmem çünkü hep âli üslûbla yazar» derken bir hakikati tesbit ettiğinin farkında olup olmadığını bilemiyorum. Sâmiha Ayverdi elbette âli üslûbla yazacaktı, onun anlattıkları ancak böyle bir ifâde ile verilebilirdi. Esasında bu âli üslûb değil, ulvî üslûb, Recâizâde Mahmut Ekrem'in «ulviyet-i sırfe» dediği nevî olmalıydı.

İşte bu kıymetli edibimizin bu sene 50. san'at yılı. Yazarın o şâhâne mütevâzı rûhu, belki böyle bir yılı düşünmüyor bile. Fakat biz hiç olmazsa düşünülmesi gerektiğine, bu konuda bâzı çalışmaların yapılmasının bir hakşinâslık ve bir kadirşinâslık olacağına inanıyoruz.

Bu yazdıklarım için Muhterem S. A.'den özür diliyor ve daha nice yıllar o güzel Türkçe'sinden, bizâtihi yaşanarak insanımıza ve cemiyetimize mâl olmuş prensiplerden bizi mahrum etmemesini hem kendisinden, hem de Tanrı'dan diliyorum.

AHŞAB ve SAN'AT

Nahhat Sâlih BALAKBABALAR ile Bir Sohbet

Mülâkat : Sait BAŞER

— Sayın Balakbabalar, değerli bir ahşab san'atkârı olarak insan - tabiat münâsebetleri hakkında neler düşünüyorsunuz? Bu mevzûa bağlı olarak da insan - ağaç ikilisi hakkındaki fikirlerinizi öğrenmek isteriz.

— Efendim, ahşap konusuna geçmeden önce gerçekten insan - tabiat münâsebetini ortaya koymak gerekiyor.

Bildiğimiz gibi sıcak iklimlerde yetişen bitkiler kutuplarda yetiştirilemez. Bülbül âfâka kanat açmak için altın kafesi reddeder. Bunun en basit izâhı, her varlığın kendi yaratılış şartlarına uygun bir çevrede yetişebileceği, gelişebileceği, kısacası hayat bulacağıdır. İnsan da tabii varlıkların en mükemmeli olduğuna göre, rahat ve huzurlu bir yaşayışı, o tabii çevrede bulacaktır, ki bu tabiatın kendisidir. Bugün modern hayat anlayışıyla uzaklaştığımız tabiata yeniden dönme temâyülleri düşüncemizi teyid etmiyor mu?

Milletler arasında tabii çevre içinde yaşama arzusu ve bunu tatbik etmede bir sıralama yapılacak olsa, Türklük mutlakâ en ön sırayı alırdı. Çünkü asırlar boyu at üstünde tabiatle dâimâ iç içe yaşayarak ülkeler fetheden bizim insanımızdır. «BOZKIR KÜLTÜRÜ» böyle meydana getirilmiştir.

Ayrıca saf - dil, yapmacıktan hoşlanmayan (ve bir türlü beceremeyen) bir millet oluşumuz da bizim tabii mizâcımızın başka bir tarafıdır.

İnsanoğlu hayâtına yön verirken içinde yaşadığı tabiatı kullanmış, taşıyla, toprağıyla, ağacıyla bir bütün olmuştur. Bu

hem-hâl oluşu Bursa'da Zaman şiirinde A. H. Tanpınar ne güzel dile getirir :

«Bursa'da bir eski câmî avlusu
Mermer şadırvanda şakırdayan su
Orhan zamânından kalma bir duvar
Onunla bir yaşta ihtiyar çınar.»

*
**

Merhum Ârif Nihad Asya'nın «AĞAÇ» şiiri ne güzeldir :

Bir ağaç ki eğile eğile
İbâdet olmuş,
Bir ağaç ki «Ağaç...» deyip geçmek,
Âdet olmuş.

Dalları sallana sallana
Salıncak,
Budakları, inile çıkıla
Basamak.

Kendisi renkten, ışıktan, kokudan
Bir demet olmuş...
Cenneti anlatan
Bir âyet olmuş.

Karışmış dallar dallara...
Kuşlarını çağırır yollardan,
Uçurur kuşlarını yollara...
Rengiyle, kokusuyla, tadıyla,
Ziyâfet olmuş,

Bir ağaç ki «Ağaç...» deyip geçmek
Âdet olmuş.

Evet, «âdet olmuş» ama târihimizi de anlatır olmuş. Oğuz Kağan Destân'ında, Dede Korkut'taki ağaç motifleri aramızdaki ünsiyyetin ne kadar eski ve köklü olduğunun delilidir.

Çiçeği, meyvesi, kokusu, dalı, budağı, dikenini, rengi nice şâirin malzemesi olurken, onu işleyenler nice güzelliklerle karşılaşmışlar. Her cinsin kendine has dokusuna, kokusuna, rengine hayran olmamak elde değildir. Bir kayısı ağacının tahtalarından sehpa yapmaya çalışıyordum. Meyvesindeki bütün renkleri, o tahtada da hayret ve zevkle seyrederken Bektâşi Baba'nın, «Hey Allahım, sen ne güzel boyacısın» deyişine daha çok hak verdim.

— Efendim, maalesef böyle aşkla, cezbeyle san'atına bağlanmış, san'atını zikir hâline getirmiş insanlar pek azaldı. Dolayısıyla sizden Türk zevkinde ahşabın yerini de ricâ etsek...

— Batı zevklerinin istilâsından önce insanımız, yaşayışını ahşap etrafında meydana getirmişti. Öyle ki Yaradan'ın «Bâki» olduğunu ifâde eden eserlerin dışında kendisinin fâniliğini anlatmak için hep ahşabı kullanmıştır. Kerpiç duvarlar içinde, ağaçlı, çiçekli ahşap evlerde oturmuş, ağaç kaşık kullanmış, nalınlarla dolaşmış, ahşap rahlelerde ders okumuş, ahşap sazlar çalmış, onlarla şarkılar, türküler terennüm etmişlerdir.

«Öt benim sarı tamburam
 Senin aslın ağaçtandır
 Ağaç dersem gönüllenne
 Kırmızı gül ağaçtandır.»

diye medhiyeler düzmüşlerdir.

Ahşabın bolca kullanılmasında başka sebepler de vardır. Meselâ sıhîdir, rutûbet barındırmaz. Sonra taş ve diğer malzemelerin soğukluğu karşısında o, sıcaklığı ile sizi kucaklar. Ayrıca yumuşak oluşu insana daha bir yakınlık hissi verir.

Ahşabın San'at Hâline Gelişi

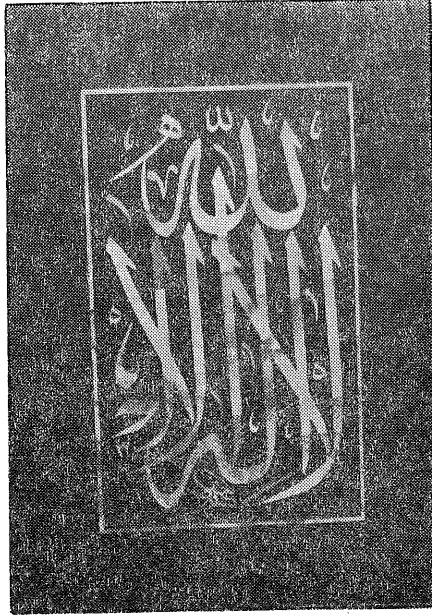
San'at denilen hâdiseyi, insanın güzeli arayışı mânâsında kabul edersek zevk sâhibleri ahşabın rengini, dokusundaki güzellikleri farketmişlerdir. Böylece ahşap insandaki san'at zevkine hitab etmiş ve etmektedir.

Meselâ Türk sazlarının hepsi ahşaptan yapılır. Davulu, zurnası, sazı, kemençesi, kanunu, udu, tamburu, ve dünyânın en

tabii, insana en yakın sazı NÂ'Y!.. Saz yapımcısı da bir san'at-kârdır. Tek tek yaptıkları her sazda gönüllerinde yankılanan sesi ararlar. Kimbilir belki de «Elest Meclisi»ndeki sestir bu.

Günlük hayâtımızda kullandığımız ahşap malzemelerin dışında, bir san'at hâdisesi olarak ahşap bütün çevremize yayılmıştır. Ahşap mescidler dahi yapılmıştır. Selçuklu ve Osmanlı'dan günümüze ulaşan eserlerde kündekâri teknikle yapılmış kapılar, mihrab ve minberler, pencere kanatları, Kur'an mahfazaları, sandukalar v.s. görüyoruz. Bu eserler neccarın, hakkâkin, nahhatın keskin uçlu çelik kalemleri ile işlenmiştir. Rûmiler, geometrik desenler, çiçek ve bitki motifleri ahşabı süslemiştir.

•
Balakbabalar'ın
ceviz köküne
sedef kakma
teknîğiyle
meydana
getirdiği bir eseri.
•

Bir büyüğüm sergi defterime, «San'atkâr, Allah'ın yaratıcı sıfatını rûhunda duyan ve ona ayna olabilen insandır» diye yazmıştı. Ahşaptaki yaratılış estetiğini gören san'atkâr gönlündeki arayışı onda devam ettirmiştir.

Günümüze kadar ahşap tek başına kullanıldığı gibi, se-defle, gümüşle, bağa, fildişi ve kemikle berâber de kullanılmıştır. Oyma, kündekâri, geçme, telkâri gibi teknikler uygulanmıştır.

Ahşap, Selçuklu ve Osmanlı'nın elinde zirvesine ulaşmış. Ancak Batı tesiri ile gelen «Taş devri»nden sonra bu san'atla be-râber, san'atkâr da unutulmuş. 18. asırdan sonra Rum ve Er-menilerin bu san'atlarımıza hâkim oldukları görülür. Son ola-rak İkinci Abdulhamid Yıldız Sarayı'nda bir atölye kurdura-rak, bilhassa sedef işçiliğine hizmet etmiş; hem çalışmış, hem çalıştırmıştır. Cumhuriyet devrinde bir zamanlar «Sedefkârlık» olarak Güzel Sanatlar'a ders konulmuş ise de —ki son hocası Sedefkâr Vâsıf'tır— üvey evlât olmaktan öte-ye gidememiştir. Bugün yeniden ders olarak konmuştur. Fakat henüz icrâ-yı faâliyeti yoktur.

— Efendim, ifâdelerinizden bugün için bu san'atın yine fer-di gayretlerle yürütülmesi gerektiği anlaşılıyor. Pekâlâ! Bugün bu san'atı icrâ ederken sizin gâyeniz nedir diye sorsak?

— İlk sözlerimiz arasında insanlığın yeniden tabiata ve ta-biiliğe dönüş arzûsundan bahsetmiştik. Gayr-ı ihtiyârî bu temâ-yül olabilir. Ancak daha şuurla düşündüğümüz zaman gâye-miz, bize âit olan ve unutilan bu san'at kolunu ve zevkini canlandırmak, yaşamak, yaşatmaktır, diyebiliriz. Önce geçmiş-teki teknikleri, uygulamaları iyi bilmek, çalışmak gerekiyor. Zamânımızdaki imkânlar fazlasıyla mevcuttur. Yeter ki işle-yen el, anlayan gönül olsun. Burada topluma âit bir eğitim ve kültür anlayışı ile karşılaşırız. Bu yüzden çok çalışmak, gü-zel eserler yapmak gerekiyor.

Kullanılan Âlet ve Malzemeler

— Mevzûun bir de teknik taraflarını ele alsak diye düşünü-yoruz. Önce kullandığınız âlet ve malzemeler hakkında bilgi ricâ etsek, sonra da tatbikat hakkında söyleyeceklerinizi dinlesek, tekniklerinizin neler olduğunu öğrensek...

— Marangoz âletlerinin yanısıra en büyük yardımcımız kıl testeredir. Bir sapa bağlı, U biçiminde, gerilmeye müsâit me-talden yapılmış testere koluna kıl testere diklemesine yerleş-tirildikten sonra, sapa bağlı ucu sâbitleştirilir. Desen veya iş-leyeceğimiz yazı ahşaba geçirilir veya bir kâğıtta çizili ise ya-pıştırılır. Oyulması gereken kısımlar delinir. Kıl testerenin boş-ta kalan ucu bu delikten geçirilir ve testere gergin vaziyete

getirilip, sâbitleştirilir. Uç tarafı V biçiminde oyulmuş bir tah-ta içinde kesilmeye başlanır.

Kullandığımız malzemeler ise çeşitli ağaç türleri, onlardan elde edilmiş kaplama, kontralar, sedef, bağa, metallerdir.

İnce işçilik için kıl testere çok büyük imkânlar sağlıyor. Ve diyebiliriz ki bu teknikle yepyeni bir çıkır açılıyor. Bu sebeple, bu yeni çalışmalara «oygu» adını verebiliriz.

Nelerin uygulaması yapılıyor?

Şimdiye kadar Türk Hat ve Tezyinâtının seçkin örneklerini çalıştık. Yine devam edeceğiz. Ancak her hat ve desen ahşabla veyâ kullandığımız diğer malzemelerle imtizac etmiyor. Buna bilhassa dikkat etmek gerekiyor.

Teknikler :

Üç türlü uygulama yapıyoruz. İlki «**Kabartma Oygu**». Bunda kesilen parçalar bir zemin üzerine yapıştırılıyor. İkincisi «**Gömme Oygu**». Erkek ve dişili olarak ayrı ayrı kesilen parçalar birbiri içine oturtulur ve daha sonra bir zemine yapıştırılır. Sonuncusu ise «**Mücerret Heykel**». Bu tavır bütün İslâm âleminde canlanan bir san'at. Bilhassa hat uygulanıyor. Oyulmak ve bir kâideye oturtulmak sûretiyle hazırlanıyor.

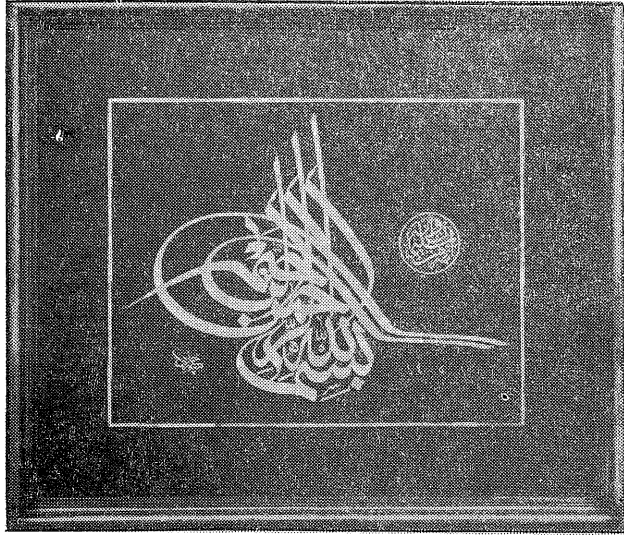
Yalnız bu san'ata merak salanların bilmesi mutlakâ gerekli olan zanaatlar var. Önce ahşabı ve diğer malzemeleri iyi tanımak gerekiyor, yâni biraz marangozluk. Yanı sıra boyacılığı bilmeli, cilâcılık kezâ. Kıl testereye ve diğer âletlere hâkimiyet en mühimidir. Bunlardan başka hat ve tezyinat san'atları hakkında yeterli bilgi ve kültüre sâhip olmak şarttır. Yâni basit gibi görünen bu iş, pek de kolay değildir.

Gelişmesi :

On yılı geçen bir zamandır uğraştığım oyguculukta, önce-leri elime geçen, güzel sandığım yazı ve desenleri kestim. Ku-maş üzerine, ahşaba yapıştırdım. —Bugün onların alelâde ol-duklarını görüyorum.— Zamanla öylesine bir yakınlık doğdu ki, boş vakitlerimin hepsini bu işe verdim.

Tabii olarak bu zemini hazırlayan bir takım sebepler vardı. Edebiyat Fakültesi'nden aldığımız bir Türk edebiyâtı zevki, mûsîkî ile olan temâsımız, Konservatuar, bu arada bir mobilya atölyesindeki meşgûliyet ve bilhassa, Niyazi Sayın Hoca'nın, mûsîkî ile uğraşan bir insanın mutlakâ başka bir san'at dalıyla uğraşması gerektiği husûsundaki küçük ama tesirli işareti beni çalışmalarına zorladı. Daha sonra Kubbealtı Nakışhânesi hocaları İnci Birol ve Çiçek Derman Hanımefendilerle, akabinde Uğur Derman Ağabeyimle tanıştıktan sonra çalışmalarım yavaş yavaş bir seviye bulmaya başladı. Onlardan Türk hat ve tezyinâtının «Haddeden geçmiş» zevkini öğrendim.

San'atkarımızın
bir diğer eseri.

— Sâlih Bey, bizim klâsik san'atlarımız için «sabır san'atları» tâbirinin kullanıldığı mâlûm. Bir san'at dalının kendisiyle meşgul olan san'atkârı terbiye etmesi keyfiyetinden bahsedilmesi ise hayli dikkat çekici. Bu mevzûda siz ne düşünüyorsunuz? San'atlarımızın terbiye edici bir fonksiyonu da var mıdır?

— Bu gelişme grafiğine dikkatle bakılırsa san'atla berâber insan rûhunun da nasıl değiştiğini, başka bir hüviyete büründüğünü hayretle görürüz. Mükemmel duyuş ve düşünceler san'at şâheserlerini, onlar da insanı tekâmüle götürüyorlar. Zevkleriniz, hissiyâtınız, varlıklara bakışınız değişiyor. Üstelik bizim san'atlarımız doğrudan gönüle hitap eder, mücerrettirler.

Yûnus Emre'nin dediği gibi :

«Beni bende demen, bende değilim
Bir ben vardır bende, benden içerü.»

hep gönlümüzü, içimizi süslemeye çalışmışız. Bu fikrin ağırlık kazandığı hiç bir eserde dış süsleme yoktur. Dışta sâdelik, içte ihtişam, işte Türk zevki.

Bunlar da doğrudan doğruya san'atın insanı nasıl yetiştirdiğinin en bâriz delilleri değil midir?

— Son bir suâl : Yaptığımız işin Hat san'atı ile çok yakın bir münâsebeti var. Bu mücerred ve mâverâî çizgiler, şekiller sizce ifâde ettikleri ibâreler dışında da birer mesaj taşımakta mıdır?

— Türk hat ve tezyinâtının temelinde şekil yatıyor dersek, herhalde hatâ yapmış olmayız. Bir sonsuzluk ifâdesi taşıyan bu san'atlarla şekillerdeki ruh ve o rûhun mesajı neşredilmektedir.

Şevket Rado'nun «Türk Hattatları» adlı eserinde «Hat san'atı bir resim san'atıdır» ifâdesini görüyoruz. Modern resmin kurucusu Pikasso, «Benim yirminci yüzyılda yapmak istediğimi, Müslümanlar bin yıldır yapıyorlarmış» diyor. Bu mânâda düşünürsek hat san'atkârı, şekildeki rûhu kavrayan, çözen ve bunu yeni bir terkiib hâlinde sunan insandır. Diğer bir deyişle mânâ-şekil bütünleşmesini hat ve tezyini san'atlarımızda en mükemmel örnekleriyle hattat ve müzehhibin çizgi-lerinde bulmak mümkündür.

Yaradan, ahşaba öyle şekiller vermiş ki, onda aynı mesajı daha geniş, daha mücerred görmek kâbil. Bir kök cevizde, gül ağacının kökünde binbir hâre ile, renk ile karşılaşırız. Kuş gözü, maun, pelesenk, ihlamur... hepsinde ayrı bir şekil ve mânâ âhengi sergilenir.

Ahşaptaki, hat ve desenlerimizdeki bu güzellikleri bütünleştirdiğimizde karşımıza yepyeni, müşahhas bir varlık ortaya çıkar.

— Çok teşekkürler ederiz efendim.

— Estağfurullah! Ben teşekkür ederim...

YAHYÂ KEMAL'İN ESERLERİNDE DÎNÎ HAYÂTIN TEZÂHÜRLERİ

Yrd. Doç. Dr. Kâzım YETİŞ

Dinin insan ve topluluklar üzerinde derin tesirleri vardır. Bu tesir insanlığın meydana getirdiği hemen her güzel san'at şubesinde kendini hissettirir. Dine âit unsurların en çok görüldüğü san'at kollarından birisi de edebiyattır. Doğrudan doğruya dinî mevzûların işlendiği veya konusu din olan edebî eserlerin yanında hemen pek çok edebiyat mahsûlünde dine âit, dinle ilgili unsurlar yer alır. İslâmiyet'ten evvelki Türk edebiyâtı örneklerinin bugün bize ulaşabilenlerin büyük bir kısmı bilhassa dinî metinlerdir. İslâmî devrede bütünü ile dine bağlı yeni san'at kolları teşekkül etmiştir. Edebiyatımızda ise kezâ, doğrudan ve bütünü ile dine bağlı edebî neviler meydana gelmiştir. Divan şiirinin özünde din, İslâmiyet vardır. Fakat Batı ile temâsa geçtikten, Batı'ya âit edebî neviler kullanılmaya başlandıktan sonra yavaş yavaş edebiyatımızda dinî hava azalmıştır. Bunda muhakkak ki, XIX. asrın bilhassa ikinci yarısında edebiyatçılarımızda ve münevverimizde görülen dine karşı takınılan menfi tavrın payı vardır. Yer yer görülen münâcaatlarda, tevhid ve naatlarda bile eski ruh zenginliğini göremeyiz. Hele yeni edebî nevilerde, roman, hikâye ve tiyatrodaki kendisini çok fazla hissettirmez. Bunu söylerken *Müsâmeretnâme*, *Turfanda mı Yoksa Turfa mı?*, *Sinekli Bakkal* gibi bâzı hikâye ve romanları unutmuş değiliz. Fakat bunlar genel çerçevede fazla bir yekûn meydana getirmezler. En meşhûr roman ve hikâyelerimiz ve yazarları dinî havadan âdetâ kaçarlardı. Zaman-

la din ve dinî hayat kendisinden uzaklaşmak istenilen bir âlem olur edebiyatçılarımız için. Nitekim, konumuz olan Yahyâ Kemal'in bile zaman zaman bu konuda ihtiyatlı davranmak ihtiyâcını hissettiğini biliyoruz: «Gerçekten Yahyâ Kemal, iman-
nın hor görüldüğü, inanmış insanların hakârete uğradığı bir devirde, muztarıpti. İman bahsinden zevk almayacak kimseler yanında bu bahsi açmaz, hattâ açılmış bir bahis üzerine onlardan biri gelse susar, sözü, başka mecrâyâ dökerdi. Buna defâlarca şahit olduğum için, onun bu ihtiyâtına, derin bir ıztırapla saygı ve anlayış duyardım.»¹.

Devrin psikolojisinin bunda payı olduğu düşünülebilir. Nitekim rahmetli Dr. Ekrem Hakkı Ayverdi'nin bize anlattığı bir hâtıra bunu teyit eder mâhiyettedir. Üsküp'ü ziyaret eden Ekrem Bey'e, Yahyâ Kemal'in annesinin arkadaşı olan bir hanım; Nakiye Hanım'ın Kur'an-ı Kerim'ini vermiş ve bunu Agâh Kemâl'e götürüp teslim etmesini istemiştir. Ekrem Bey, İstanbul'a dönünce Kur'an-ı Kerim'i Yahyâ Kemal'e götürür. Ekrem Bey'i daha önceden tanımadığı için Yahyâ Kemal, önce çekinir, şaşırır, tereddüd eder; fakat Ekrem Bey'in şahsiyetini biraz sohbetten sonra tanır ve hürmetle, hasretle Kur'an-ı Kerim'i alır.²

Yahyâ Kemal bir devrede veyâ yer yer görülen bu ihtiyatlı tavırlarına rağmen, çeşitli yazı ve şiirlerinde dinden, İslâmiyetten bahsetmekle kalmaz, İslâmî yaşayış şekillerinden, dinin hayatımızdaki tezâhürlerinden bahseder ki aslında bu sonuncu bahisler daha mühimdir. Çünkü devrinde pek çok münevverin tamâmen bigâne kaldığı bu yaşayış şekilleri milliyetimizin ve millî varlığımızın tezâhürleridir de. İşte bu bakımdan biz bu konuyu müstakilen işlemeyi uygun bulduk. Daha evvel Yahyâ

1 Nihad Sâmî Banarlı, Yahyâ Kemal ve İman, Yahyâ Kemal Enstitüsü Mecmûası, I, İstanbul, 1959, s. 2.

2 Bugün Yahyâ Kemal Enstitüsü'ne intikâl etmiş bulunan bu Kur'an-ı Kerim hakkında Yahyâ Kemal şunları söyler: «Annemin, çocukluğundan beri yanından ayırmadığı, köhne ciltli, küçük bir mushafı vardı. Bu mushafın son sahifesinin başında, babamın el yazısıyla, benim ve kardeşlerimin velâdetlerimizden târihi yazılı dururdu. Garip bir tecelli ile bu mushaf, âilemizin temel taşlarından biri telâkki edilirdi, evin içindeki diğer mushaflarımız ona benzemezdi.» (Yahyâ Kemal, Çocukluğum, Gençliğim, Siyâsî ve Edebi Hâtıralarım, İstanbul, 1973, s. 33).

Kemal'de iman ve din gibi konular ele alınmış ise de,³ dîni hayatın tezâhürleri üzerinde ayrıca durulmamıştır. Konuya onun çocukluk devresine âit hâtıralarıyla başlamak istiyoruz. Zîrâ bu hâtıraların sonraki dikkatlerinde payı bulunduğu gibi, bunlarda bizâtihi bu noktalardan bahsetmesi mevzümüz bakımından ehemmiyetlidir.

Yahyâ Kemal'in çocukluğu mânevî bir atmosfer içerisinde geçmiştir. Bilhassa annesinin onun ruh dünyâsı üzerinde büyük tesiri vardır. Nitekim o bu tesirden çeşitli vesilelerle bahsetmek lüzûmunu duymuştur. Hâtıralarının annesine ayırdığı bölümünde; annesinin «çok kuvvetli mutekid» olduğunu, «beş vakit namaz» kıldığını söyler. Daha sonra o, annesinin hastalık derecesindeki titizlik ve temizliğinden bahsederken «beş vakit abdestinden başka her gün defâlarca elini yüzünü yıkardı» der.⁴ Yahyâ Kemal'in annesinin müslümanlığı, üzerine farz olan dîni ibâdetleri yapmaktan ibâret değildir. Daha başka bir söyleyişle bu anne, bir kısım dindarlarımızda görüldüğü gibi namaz, oruç vb. ibâdetlerin zevkinin dışına çıkamayan kimse değildir. Nitekim onun bu tarafını Yahyâ Kemal gâyet güzel ifâde eder. Şâirimizin babası bir ara âilesini Selânik'e taşımak ister. Ona göre Selânik daha modern bir yerdedir. Nihâyet Selânik'e göç vukû bulur: «Ayrılışımız fecî oldu. Annem Üsküp'ü bütün kalbiyle seviyordu. Orada ölmek, orada, İsâ Bey Mezarlığında, babası Dilâver Bey'in yanında gömülmek istiyordu. Üsküp onun nazarında tam bir müslüman şehriydi. Selânik ise, bilâkis, Yahudi ve gâvurla karışık bir ağyâr diyârı idi.»⁵ Nakiye Hanım bir müslüman şehrin, rûhâniyetli şehrin atmosferinden ayrılmayı kesinlikle istememektedir. Nitekim Selânik'te iken bütün arzusu «Üsküp'e gitmek, orada, müslüman şehrinde, akrabası, tanıdıkları ve konu komşu arasında ölmek»tir.⁶ Onun nazarında Üsküp camii, tekkesi, mahalle mektebi, mezarlığıyla hâsılı bütün coğrafya ve yaşayışıyla mânevî ve uhrevî bir şehirdir.

3 (1) numaralı nottaki yazı ile Doç. Dr. Süleyman Hayri Bolay, Yahyâ Kemal ve Din, Ölümünün 25. Yılında Yahyâ Kemal Beyatı, Ankara, 1983, s. 195-218.

4 Yahyâ Kemal; Çocukluğum, Gençliğim, Siyâsi ve Edebi Hâtıralarım, İstanbul, 1973, s. 3-4.

5 a.g.e., s. 5.

6 a.g.e., s. 6-7.

Gerçekten de Üsküp o devrin bir Bursa'sı, bir Üsküdar'ıdır, hattâ bir Koca Mustafa Paşa'sıdır. Yahyâ Kemal'de daha sonra Üsküdar ve Koca Mustafa Paşa'nın müstesnâ bir yer işgâl etmesi bundan olsa gerektir.

Nakiye Hanım vefat eder. Yahyâ Kemal hâtıralarında annesinin vefâtı ve defnedilmesi ile ilgili olarak da şunları söyler : «Öğleye doğru Alaca ve Sultan Murad Câmillerinin minârelerinden annemin rûhuna verilen su salâları işitildi. ...Cenâze büyük bir kalabalığın ortasında İsa Bey Câmîi'nin mezarlığına sevk olunmağa başladı. Yeşil Baba Türbesi'nin önünden geçtik. Sola çevrildik. Çarşının iki taraf kaldırımlarında duranlar ellerini açmış, fâtiha okuyor, sonra yüzlerine götürüyorlardı. O azim kalabalıktan hayli müddet münakalât durdu. Nihâyet İsa Bey Câmîi'ne vardık. Annemin tabutunu musallaya koydular. Zannedersem o gün Cuma idi. Cuma namazı kılındı; cenâze namazı da kılındı. Mezarlığa doğru gittik. Ben, akrabamızdan Humbaracı Yaşar Bey'in elinden tutmuştum. Yaşar Bey, Gâzi İsa Bey Câmîi'nin mütevellisi ve vâkîfının ahfâdındandı; annemi âilemize âit bir câmie bıraktığımız için hafif ve uhrevî bir tesselli hissediyordum. Mezârın kazılması, defin, örtülme, Kur'ân, duâ, her şey bitti.»⁷

Yahyâ Kemal'in o, kimbilir içinde ne tufanlar kopan çocuk rûhuyla ayrıntı kabilinden kabul edilebilecek olan bu dinî hayatla ilgili unsurları hatırlaması ve bunlara daha sonra, hâtıralarını kaydettiği devrede yer vermesi ehemmiyetli bir husustur. Anlaşıldığına göre Yahyâ Kemal, annesinin tesiriyle, annesini anlatırken hep dinî unsurlardan hareket ediyor. Bu onda daha sonra başka konu ve şahsiyetleri anlatırken de görülecek ve onun kültürünün husûsî ve pek müstesnâ bir tarafını teşkil edecektir. Bunun içindir ki Yahyâ Kemal, pek çok şeyi ifâde ederken dine âit motiflerden hareket edecek veyâ onlardan faydalanacaktır. Meselâ ilk okuma - yazma öğrendiği mektepten bahsederken «...mektep Üsküp'ün en mübârek tepesi olan Sultan Murad Câmîi'nin arkasındaydı. ...Yeni Mektep, Sultan Murad Câmîi'nin arkasında Beyan Baba Türbesi'nin avlusuundaydı.»⁸ Yıllar sonra Üsküp vatan olmaktan çıktığı zaman, Yahyâ Kemal Üsküp'ü ziyâret eder : «Ondokuz sene sonra, yâni

7 a.g.e., s. 9-10.

8 a.g.e., s. 21-22.

geçen sene Üsküp'e gittim, Sultan Murad Câmii'ni ziyâret ettim; ziyârette yanımda bulunan Kemâl Bey'le berâber câmiin arka tarafında Beyan Baba Türbesi'ne yaklaştık.»⁹

Yahyâ Kemal'in dinî veyâ rûhâniyetli hayâta âit unsurları tanınmasında, annesinin müslûmanlığı şâire o kadar köklü bir şekilde tesir etmiştir ki, hâtıralarında birkaç defâ bu konuya döner ve bâzan yakınlarının dinî hayâtına da işâret eder. Böylece bu yaşayış şeklinin noksanlığı da onu ilgilendirir.

«Gerek baba, gerek de ana tarafından sofuluk göreneğine vâris olmadım. İki taraf da kavî müslûmandı, lâkin müslûmanlığın Ramazanından, bayramlarından, kandillerinden başka şartlarıyla pek meşgul değildiler. Babam ve onun babasıyla anası, amcam, halam namaz kılmazlardı. Annemin anasını namaz kımlarken görmedim diyebilirim; onun kızları yâni teyzelerimi de sofuluğa mütemâyil görmedim. Hepsinin arasında annem müstesnâ idi. Beş vakitte muntazam değilse bile, zaman zaman namaz kılardı; akşam üstleri ölülere Yâsin okurdu; Peygamber'den ve âhiretten bahsederdi.»¹⁰

Nakiye Hanım yaşadığı hayâtı ve bu konuda inanıp yaptıklarını yavrusuna aşlamak isteyen bir annedir: «İlk defâ sofuluk zevkimi annemden almıştım. Ramazan akşamları ölülerimizin rûhuna Yâsin okumayı ondan öğrenmiştim.»¹¹

Şâirimizin annesinden öğrendiklerinin yanında, yaşadığı muhit dolayısıyla görüp - işittikleri vardır: «...müslûman toprağının en harâretli bir çerçevesinde ikâmet ediyordum. Evlerimiz İshakiye Câmii'ne hemen bitişik gibiydi. Fâtih devrinin metin müslûmanlığı bu câmiin mimârisine geçmiş gibiydi. Evlerimizin önünde geniş mezarlıklar vardı.¹² Kapımızın önünde yüksek bir mezar taşı dikili dururdu; meçhul bir evliyâyâ atfolunduğu için oradan kaldırılmazdı.»¹³ «Alaca Câmii denilen İshâkiye Câmii'nin minâresinden Partal Hâfız'ın ezanlarını dinlerdim. Üsküp'de bir ölü olduğu zaman, minârelerden, halkın su salâsı, daha okumuşların temcid dediği bir nevi salât ü selâm verilirdi.» Onun ifâdesiyle söyleyelim «hâsılı çocukluğumun muhiti uhrevî bir âlemdi.» Bu uhrevî âlem içerisinde Yahyâ Kemal'i ken-

9 a.g.e., s. 22.

10 a.g.e., s. 33.

11 a.g.y.

dini dine adanmış bir insan zannetmeyelim : «...bayramda git-tiğim bayram namazlarından başka, ibâdet bilmezdim.» Fakat o bu hayattan tamâmiyle de uzak değildir: «İlk sofuluğum onüç yaşında, annemin ölümüyle başladı. İsâ Bey Camii'nde annemin rûhuna hemen her akşam Yâsin okumaya başladım.

Müslümanlık âlemine o kapıdan girdim, diyebilirim.»¹⁴ Aslında onun başka girişlerinin olduğunu da biliyoruz :

«Yavuz Sultan Selim ve Kânûnî zamanında Üsküp kadılığında bulunan Tezkiretü's-Şuârâ müellifi, mâruf şâir Âşık Mehmed Çelebi'nin türbesi altında bir Rifâî tekkesi vardı ki şeyhi, şâir Sâdeddin Efendi idi. Bu zat, çok kâmil ve olgun bir zât idi. Yahyâ Kemal, daha on üç, on dört yaşlarında iken, bu tekkeye devam ederdi. Cuma günleri yapılan âyinlerde arâkiyeli serpuşuyla zâkirlik ederek, ilâhiler okurdu.»¹⁵

Yahyâ Kemal, Nihad Sâmî Banarlı'ya anlattığı hâtıralarında da annesinin ruh dünyâsından ve kendisine olan tesirinden bahseder :

«Lâkin benim hem dinî, hem millî terbiyem üzerinde daha şiddetli müessir olan, annemdir. Annem çok müslüman bir kadındı. Muhammediye okur, bana Kur'ân öğretirdi.

.....

Annem, Yazıcızâde'yi, sabah namazlarını kıldıktan sonra okurdu. Beyaz başörtüsü ile, elindeki kitaba imanla eğilişini hâlâ görür gibiyim.»¹⁶

Sâdece âileden, hele âilenin tek bir ferdinden alınan terbiye kâfi gelmeyebilir. Fakat Üsküp şehri bu ilk nüveyi dâimâ besleyen bir mekândır : «O yaşlarımda ben, Üsküp minârelerinden yükselen ezan seslerini duyarak, içim bu seslerle dolarak

12 Daha sonra bu manzaranın benzerlerini Y. Kemâl bilhassa Koca Mustafa Paşa'da görecektir ve onu eserine mevzû yapacaktır.

13 Çocukluğum, Gençliğim, Siyâsi ve Edebî Hâtıralarım, s. 34; Evliyâ türbelerinin hâlâ bir gerilik ve câhillik olarak telâkki edildiği bir ülkede o, bu türbeden hürmetle bahsetmektedir.

14 a.g.e., s. 35.

15 Reşat Beyatlı, Yahyâ Kemal Enstitüsü Mecmûası, I, İstanbul, 1959, s. 137.

16 N. S. Banarlı, Y. Kemâl'in Hâtıraları, 1960, s. 24-25.

yetişıyordum. Minârelerde ezan başladığı zaman evimizde rû-hânî bir sessizlik olurdu. Gâlibâ Üsküp'ün sokaklarında da böyle bir rûzgâr dolaşır, bütün şehri bir mâbed sükûnu kaplardı. Yalnız ezan sesleri duyulurdu.»¹⁷

Ezan sesleri tek başına muhakkak ki bir tesir uyandırabilir. Fakat onun tesirini devamlı kılan evde ve sokakta, bütün bir şehirde ezan sesine duyulan derin hürmettir. Ezan sesleri onun nazarında milli terbiyenin esâsını teşkil etmektedir. O bunu bizzat kendi rûhunda yaşamış, zaman zaman rûhen sarsıntı geçirdiğı Fransa'da muhtemeldir ki beyninde uğuldayan ezan sesleri onu yalnız bırakmamış ve sarsıntıların tesirinden çabuk kurtulmuştur: «Lâkin bu sesler, beni bütün ömrümce bırakmış değildir. Müslüman Türk çocuklarının dinî ve milli terbiyesinde ezan seslerinin büyük tesirine inanırım. Bu inancımı, vaktiyle, Tevhid-i Efkar'a yazdığım **Ezansız Semtler** isimli bir makâlede ifâde etmiştim. Ben Paris'de iken bile, hiç münâsebeti olmadığı halde, kulaklarıma Üsküp'deki ezan seslerinin bir hâtıra gibi aksedip beni bir nostalji içinde bıraktığını hissettiğim anlar olmuştur.»¹⁸

İşte bu ve benzeri tesirler Yahyâ Kemal'in hâfızasına dinî hayâtı, imânî unsurları ebediyyen naksetmiştir. Daha sonra bunlar çeşitli vesilelerle tezâhür etmiştir. Öyle ki pek çok müellifimizde ya alayla karşılanan veyâ tamâmıyla ilgisiz kalınan dinî hayâtın tezâhürüne âit unsurlar onda geniş ölçüde yer almıştır.

Ramazan ayı müslümanlar için diğer aylardan farklıdır. Çünkü bu ayda İslâm'ın beş şartından biri olan oruç ibâdeti husûsî bir hayat tarzını da berâberinde getirir. Minârelerin kandilleri yanar ve büyük câmilerde mahyâlar kurulur. Yahyâ Kemal dinî hayâtın bir icâbı olarak yapılan bu hareketlerin ehemmiyetini «Kandiller Yanarken» başlıklı yazısında şöyle dile getirir :

«Mütârekenin ilk senesi, eli bayraklı Yunan taşkınlığı, yapılacak her âlâyiş gibi yapılmayacak her nümâyişi yapmış, İstanbul'u yâr ü ağıyâre bir Yunan şehri olarak göstermeğe çalışmış bizim gibi ecnebilerin gözlerini de uzun bir müddet Elenizmos'un tütsüsüyle bulandırmıştı. O senenin Ramazanı gel-

di. Bir gece Rumları tanıyan ve bizi seven bir ecnebi ile Mudda'daydım. Karşıdan İstanbul, mahyâlarıyla, minârelerinin şerefelerindeki kandilleriyle görünüyordu. O ecnebi bu manzaraya baktı, baktı: «Bu şehir Türk'tür, ve Türk olmasa insâniyet güzelliğinden bir âlem kaybeder!» dedi.¹⁹

Böylece Ramazan'ın şânından olan kandiller ve mahyâlar mütâreke yıllarında daha derin bir mânâ kazanır. Çünkü bunlar içinde yaşanan coğrafyanın Türk vatani olduğunun en kuvvetli, en canlı ve susturucu delilleridir. Yahyâ Kemal bir başka Ramazan'da Ramazan'ın gelişinin haber verildiği top seslerini işitince hüzünlenir. Çünkü henüz vatan düşmandan temizlenmemiştir ve müslümanlar mahzûn bir Ramazan daha yaşayacaklardır.

«Ramazan topları patlarken, anne Anadolu'nun bağrına mavi bayraklarını diken Yunan orduları karşısındaki askerlerimizi bir daha hatırlayacağız, onları hatırlarken diyâr-ı İslâm'a Ramazan'ın bir daha geldiğini haber veren topları derin bir hüzünle işiteceğiz, minârelerde yanan kandilleri dolmuş gözlerle göreceğiz, yükselen ezanları dalgın dalgın dinleyeceğiz, bu Ramazanın her zevki bize biraz acı gelecek.»²⁰

Dini hayâta âit yaşayış şekilleri onun diğer yazılarında da görülür. Meselâ *Siyâsi Hikâyeler* kitabında toplanan hikâyelerde şahısları anlatırken Yahyâ Kemal, kahramanlarının dini hayatlarına âit unsurlara da yer verir. Belki hemen herhangi bir maksat olmaksızın, hikâyenin tabii seyri içinde bu şekiller ortaya çıkmıştır denebilir; fakat çıkmış olması bir vâkıdır.

Yazarımız «Râif Efendi'nin Katli»nde sık sık câmiden, cemaattan ve namazdan bahseder. Hikâyenin daha başında «Rumeli Hisarı'nda İskele Câmii'nin önü, akşam namazını kılıp çıkanlarla, oradaki kahvenin müdâvimleriyle, kayıkçılarla dopdolu bir haldeydi»²¹ cümlesi vardır. Hemen biraz aşağıda da Râif Efendi'nin «ekseriyâ namazlarını İskele Câmii'nde» kıldığını ifâde etmektedir. Câmi ve cemaat bu hikâyede sık sık karşımıza çıkar. «Câmiin önündeki kalabalığın Râif Efendi'ye acıdığından, cemaatin Râif Efendi'nin karısına ve çocuklarına ba-

19 Yahyâ Kemal, *Eğil Dağlar*, İstanbul, 1966, s. 109.

20 a.g.e., s. 241.

21 Yahyâ Kemal, *Siyâsi Hikâyeler*, İstanbul, 1968, s. 33.

karak büsbütün mahzun olduğundan söz ettikten sonra, Râif Efendi'nin cemaat arasındaki durumunu da şöyle açıklar: «Ki-bar yaratılmış, uzun boylu, heybetli, güzel yüzlü, bin kişilik bir cemâat arasında göze çarpar, şahsına hürmet ettirir bir adamdı. Yalnız Cuma namazlarını kılmak üzere İskele Câmîi'ne uğrardı.»²²

Aynı hikâyenin devamında daha üç dört defâ bu namaz bahsi geçerse de²³ bunun ayrıntısına girmeyeceğiz.

Yahyâ Kemal «Dâmad Mehmed Paşa» hikâyesinde yine namaza âit unsurlara yer verir. Burada da onun için yapılan cenâze merâsiminden bahsederken «ölü gömüldükten sonra, mezarı başında, rûhuna okunan hatim duâları bittikten sonra, ancak ikinci vaktine doğru mahşer gibi kalabalık dağılmaya başlarken» demek sûretiyle hatim merâsimine işâret etmiş olur. Asıl cenâze alayına âit tesbitleri dikkate değer: «Alay daha sabahleyin, Sultan'ın (Sâliha Sultan, Dâmad Mehmed Paşa'nın hanımı) Yerebatan'daki saraydan başlamış, öğle namazında, Bâyezid Câmîi'nin musalla taşına kadar devam etmiş, orada cenâze namazı kılınmış, sonra oradan, Fâtih'te Mesih Ali Paşa Câmîi mezarlığına kadar, bir insan deryâsı hâlinde dalga dalga, yavaş yavaş, saatlerce yürümüştü. Sırma püşidelerle örtülü bir altın hazinesini andıran tabut, taşıyanların parmakları üstünde sağa sola sallanıyordu; etrâfında bir taraftan Tekbir çeken dedeler, bir taraftan da yolda yeni baştan cüz okuyarak hatim indiren kırk hâfızın sesleri bütün şehri dolduruyordu.»²⁴ Yahyâ Kemal cenâze alayının çok ayrıntısına girmemekle beraber bâzı dini motifleri özellikle belirtiyor.

«XVIII. Asır Sonlarında Bâyezid'de Bir Yaz Levhası» başlıklı hikâyesine yazar şöyle başlar: «Bâyezid Câmîi'nin sol köşedeki minâresinden yükselen ikinci ezanının akisleri Sahaf- lar Çarşısı üzerinde dağıldı.»²⁵

XVIII. asır sonlarında Bâyezid'de görülen bir manzarayı yazıya döken Yahyâ Kemal'in hikâyesine ezan sesleri ile başlaması mühimdir. Fakat bu başlangıç levhanın bütününe tesir

22 a.g.e., s. 34, 35, 36.

23 a.g.e., s. 40, 48, 50, 51.

24 a.g.e., s. 52, 53.

25 a.g.e., s. 89.

etmez. Mâmâfih müellifin maksadı o devirden bir kesit sunmaktır. Bunu yaparken de dinî unsurlara yer vermiş, namaza gidenlerden söz etmiş, nihâyet sâkin kalabalığının ikindi ezanından beri seyrekleştiğini belirtmiştir.²⁶ Demekki küçük bir levhada ezan ve namazdan ısrarla bahsetmiştir. Dinin hayâtın vazgeçilmez bir parçası olduğu düşünülecek olursa, bunları tabii karşılamak gerekir. Fakat yazımızın başında da belirttiğimiz gibi şâirimizin yaşadığı devrelerde bu parça, hayatın çekip koparılmak durumu ile karşı karşıyadır. İşte Yahyâ Kemal âdetâ bunun koparılamayacağını anlatmak ister.

Aziz İstanbul isimli kitapta toplanan makâlelerden bazılarının esâsını dinî hayâta âit unsurlar teşkil eder. «Gezinti» başlıklı yazısında Türk'ün rûhundaki ve yaşayışındaki devamlılığı sağlayan bâriz husûsiyetleri şöyle belirtir :

«Câmiin yanı başındaki iskele kahvesinin ağacı altında otururken kollarını sıvamış birer köşede abdest alan ihtiyarlara baktım ve düşündüm ki, böyle bir kahve, böyle ağaçlar ve böyle bir câmi vardı, bu manzaranın o günlerde başka türlü olduğuna ihtimâl de verilemez, çünkü mevkii tabiatın dar bir çerçevesinde. İstanbul'un muhâsarası günlerinde bu küçük meydan tıpkı bu saatte olduğu gibiydi, ihtiyarlar şurada, burada abdest alıyorlardı, küçük kızlar çanaklariyle yoğurt almaya gidiyorlardı. Benim İstanbul'dan Akşam gazetesini beklediğim bu saatte onlar, İstanbul muhasarasının yeni haberlerini bekliyorlardı, sonra yataklarına o haberlerle yatıyorlardı. Ve elli yedi günlük muhasaranın top uğultularını dinledikten sonra o Mayısın son sabahı bu câminin minârelerinden fetih ezanlarını işittiler.»²⁷

Yahyâ Kemal'in bize âit değerleri keşfetmek için yaptığı çalışmalardan birisi de İstanbul'da dolaşmaktır. O, İstanbul sokaklarında Türk milletini âdetâ yeniden keşfeder. İşte gezintilerinden birisi Topkapı Sarayı'ndadır. Orada İstanbul'un bize âit olduğunun belgesi olan yeni bir keşifte bulunur. «Bâzı yerler vardır ki rûh eser' derler. Topkapı Sarayı'nda bir gün geçiren insan, bu sözün kuvvetini derinden derine duyar. Son iki buçuk senenin üzüntülü günlerinden birkaçını Topkapı Sarayı'

26 a.g.e., s. 90.

27 Yahyâ Kemal, Aziz İstanbul, İstanbul, 1969, s. 111.

nın odalarında; sofalarında; bahçelerinde geçirdim» diyen yazar, işgal yıllarında Topkapı Sarayı'na sık sık gitme alışkanlığını edinir. Bu, acı realiteden bir kaçış mı yoksa bir yeni doğuşu ihyâ edecek mânâ unsurlarının arayışı mı tam bilemiyoruz. Her ikisi de olabilir. Sarayı dolaşan ve orada Türk milletine âit hisleri tanımaya çalışan müellif keşfini şöyle ifâde eder :

«Revan Köşkü'nde gezerken kulağıma derinden bir Kur'an sesi geldi. Birdenbire İslâm mimârisini tam mânâsiyle gördüm. Çünkü İslâm mimârisinin içine bir ruh gibi muhakkak rahle başında bir Kur'an sesi lâzım. O ses olmadığı zaman bu mimârî kuru bir şekilde görünüyor. Bu fikrimi rehberim Lutfi Bey'e söyledim. Ve bu Kur'an sesinin nereden geldiğini sordum.

«Hırka-i Saâdet Dâiresi'nden!» dedi. Yavaş yavaş sesin geldiği pencereye yaklaştım. Baktım; yeşil, yemyeşil rûhânî yeşil bir dâire, pencereye arkasını çevirmiş bir hâfız, öteki âleme dalmış bir rûhun istirâhatiyle okuyor; diğer bir hâfız da gözlerini yummuş bir köşede tesbihini çekerek bekliyor.

Rehberim Lütfü Bey'e sordum, Hırka-i Saâdet'de ne zamanlar bu hatim indirilir? Lütfü Bey gülümseyerek kulağıma dedi ki : «Her gün! Her saat! Dört yüz seneden beri geceli gündüzlü bilâfâsıla...»

Hayretten gözlerim kapanmış dinliyordum. Lutfi Bey biraz mâlûmat verdi : «Yavuz Sultan Selim hilâfetin alâmâtı olan Hırka-i Şerif, Sened-i Şerif ve diğer Emânet-i Mübâreke'yi Mısır'dan İstanbul'a hatimler indirterek getirmiş; İstanbul'a vardığı gece, Saray'da yüksek bir mevkie yerleştirmiş; mimârbaşı ve ustalar, asıl tevdi olunacak makâmı harıl harıl inşâ ederlerken sefer yorgunluğuna bakmaksızın sabaha kadar ayakta beklemiş. O gece geceli gündüzlü Kur'an okunması için bir vazife tertib ederek kırkıncısı bizzat kendi olmak üzere kırk hâfız tâyin eylemiş. İşte o günden bu âna kadar bu dâirede bir sâniye tevakkuf etmeksizin Kur'an okunuyor!...» Hilâfet makararı olan İstanbul'da böyle bir makâmın yanında dört asırdır durmamış bir Kur'an sesi olduğunu bilmezdim. Nice Türkler, hattâ nice İstanbullular da bilmezler... Bu hâdiseyi idrak ettikten sonra İstanbul'dan niçin çıkarılamıyoruz? bu şüpheyi halleder gibi oldum.»²⁸

28 a.g.e., s. 117, 120, 122.

Yahyâ Kemal «Ezân» ve «Kur'ân»a çok ehemmiyet veriyor. Buraya kadar gördük ki onun zihnini en fazla meşgul eden, dinin bu iki mühim unsurudur. Bunlardan her ikisi de dinin hayatımızdaki yerinin en can alıcı ve gösterici parçalarıdır. Üstelik Yahyâ Kemal, İslâm'ın bu iki mühim esâsını devletimizin ve milletimizin bekâsını temin eden ve varlığının en canlı örneği olan iki unsur olarak görür. Nitekim «Ezân ve Kur'ân» başlıklı yazısında mütâreke veyâ daha başka bir ifâde ile İstanbul'un işgal altında olduğu yıllarda mâziye karşı dâüssılasının arttığından, kendini avutmak için İstanbul'da gezinerek, bu şehirdeki beş asırlık hayatın safhalarını bir rüyâ gibi hissedip yaşadıktan sonra şu hükme varacaktır :

«Gezintilerimde bir hakikat keşfettim. Bu devletin iki mâ-nevi temeli vardır : Fâtih'in Ayasofya minâresinden okuttuğu ezan ki hâlâ okunuyor. Selim'in Hırka-i Saâdet önünde okuttuğu Kur'ân ki hâlâ okunuyor!

Eskişehir'in, Afyon Karahisar'ın, Kars'ın genç askerleri siz bu kadar güzel iki şey için döğüşünüz!»²⁹

Ezâna Yahyâ Kemal o kadar ehemmiyet verir ki, «ezansız semtler»de yetişen çocukların milliyetlerini tam olarak idrâk edemeyeceklerini bilhassa belirtir. «Ezansız Semtler» başlıklı yazısı onun asırlardır bu iki yüce değer uğruna ölmüş ve onu yaşatmış; böylece de kendi milli varlığını da koruyup yaşatabilmiş; ezan ve Kur'ân'la aynileşmiş bir milletin çocuklarının geleceği karşısında duyulmuş burukluk ve ıztırâbın ifâdesidir.

«Kendi kendime diyorum ki : Şişli, Kadıköy, Moda gibi semtlerde doğan büyüyen oynayan Türk çocukları milliyetlerinden tam bir derecede nasib alabiliyorlar mı? O semtlerdeki minâreler görülmez, ezanlar işitilmez, Ramazan ve kandil günleri hissedilmez. Çocuklar müslümanlığın çocukluk rüyâsını nasıl görürler?» Burada İslâmiyet artık câmi duvarları arasına hapsedilmiş bir din değil, bütününü hayâtı ve coğrafyayı kendine benzeten, ona kendine mahsus şekiller veren bir din olarak karşımıza çıkıyor. Daha doğrusu Yahyâ Kemal'in İslâmiyet anlayışı bütün bir coğrafyayı ihâta ediyor. Katı müslümanlık veyâ taassub zaman zaman bu inceliği maalesef anlayamamıştır. Bugünün bütün psikoloji veyâ eğitim sistemleri bir şah-

29 a.g.e., s. 122-125.

siyeti parçalara bölerek değil, bütün olarak inceler ve insan tabiat ve eşyâ ile aynileşir. Şu halde bütün bir coğrafyaya sinmiş ve bütün bir hayâtı bir rüyâ âlemi gibi kaplamış olan bir İslâm, millet varlığının ve millî şahsiyetin kaftanı olacaktır. Ve Yahyâ Kemal bunu çok açık bir şekilde anlatmaktadır? Bu dinin hayattaki tam bir tezâhüründen başka bir şey olmasa gerek.

«İşte bu rüyâ, çocukluk dediğimiz bu müslüman rüyâsıdır ki, bizi henüz bir millet hâlinde tutuyor. Bugünkü Türk babaları havası ve toprağı müslümanlık rüyâsı ile dolu semtlerde doğdular, doğarken kulaklarına ezan okundu, evlerinin odalarında namaza durmuş ihtiyar nineler gördüler, mübârek günlerin akşamları bir minderin köşesinden okunan Kur'ân'ın sesini işittiler; bir raf üzerinde duran Kitâbullâh'ı indirdiler, küçücük elleriyle açtılar, gülyâğı gibi bir rûh olan sarı sahifelerini kokladılar. İlk ders olarak besmeleyi öğrendiler; kandil günlerinin kandilleri yanarken, ramazanların, bayramların topları atılırken sevindiler. Bayram namazlarına babalarının yanında gittiler, câmiler içinde şafak sökerken Tekbir'leri dinlediler, dinin böyle bir merhalesinden geçtiler, hayâta girdiler, Türk oldular.»

Burada Yahyâ Kemal bir taraftan geçmişin yaşayışını, dinin hayâtımıza girişini, onun tâ kendisi oluşunu anlatırken; bir taraftan da millî terbiyenin, millî değerlerine ve bütünü ile milletine sâdık bir insan yetiştirmenin esaslarını vermektedir. Çocuklukta yaşanan hemen her şey bir bakıma rüyâdır, sonra şuur olur. İşte yazarımızın bahsettiği dinin bu yaşayış şekilleri, bu rüyânın esâsını teşkil ederse artık o çocuk tam bir millî şahsiyet olacaktır.

«Bugünün çocukları büyük bir ekseriyetle yine müslüman semtlerde doğuyorlar, büyüyorlar, eskisi kadar derin bir tahassüs ile değilse bile yine müslümanlığı hissediyorlar. Fakat fazla medenileşen üst tabakanın çocukları ezansız semtlerde alafranga terbiye ile yetişirken Türk çocukluğunun en güzel rüyâsını göremiyorlar.»³⁰ Bu çocukların sütü çok temiz, hilkatleri

30 Bu yazının neşir tarihi 1922'dir. O zamandan bugüne modernleşmenin ve alafrangalığın Türkiye sathına yayılma derecesini düşünürsek; çocuklarımıza veremediğimiz bu terbiyenin faturasını ne kadar pahalı ödediğimizi ayrıca anlatmaya gerek olmadığını zannediyorum.

çok metin olmalı ki ileride alafranga hayat Türklüğü büsbütün sardıktan sonra milliyetlerine bağlı kalabilsinler, yoksa ne muhit, ne yeni yaşayış, ne semt, hiç bir şey bu yavrulara Türklüğü hissettirmez. Nitekim 29 numaralı notta işâret ettiğimiz gibi, hissettiremiyor. Söylediklerinin örneğini Yahyâ Kemal bizzat kendi hayâtından verir. Büyüka'da bulunduğu bir sırada Bayram namazına giden yazarımız sanki yuvaya dönmüş gibidir. Çünkü o ve nesli her ne kadar biraz evvel kaydettiğimiz hayâtın içinden gelmiş olsalar da, çeşitli sebebler dolayısıyla bu hayattan kopmuşlardır. Yahyâ Kemal minâresiz ve ezansız semtlerde doğan çocukların dönecekleri yeri hatırlayamayacaklarından endişe eder.³¹

Yahyâ Kemal yine bu gezintilerinden birinde, Rumeli Hisarı'nda Téophile Gautier'yi düşünür ve onun gördüğü mâzi levhalarını hatırlar ki bunlar arasında Sultan Abdülhamid'in saltanat kayığı ile Beylerbeyi Câmî'ne gidişe de vardır.³²

«Saatler ve Manzaralar» başlıklı yazısında Ayasofya Câmî'inde ikindi namazı kılar. Burada onu duygulandıran vaaz veren hocadan çok, ayrı iki sütun dibinde vecdle duâ eden iki neferdir. Aynı yazının «Şişli Caddesinde Ramazan» ve «Eyüb'de Namaz Saati» başlıklı bölümleri münhasıran 1922 li yılların dinî hayâtına âit tabloları ihtivâ ederler. Bunlardan birincisinde gündüz Ramazan'ın hissedilmediği Şişli caddesinde «gemici esvaplı, kısa pantolonlu, başı açık Türk çocukları»nın oyunları ona '**müslüman rûhu**'nu hatırlatır. İkincisi yine bir Ramazan gecesi Eyüb'deki tehassüslerine âittir. İftardan sonra câmie giderler :

«Sonra câmie gittik. Bahar, ramazan, gece, namaz vakti, fazla olarak yağmurdan sonra serin bir saat; bu muhite anlatılmaz bir renk vermiş; o ışıklı avlu, o bin senelik çınarlar gölgesi.»

.....

«Câmîin haremi namaz saatinin hürmetiyle sessiz, Terâvih kılınıyor. Kapısına kadar kesif bir cemaatle dolu olan câmiden, zaman zaman müezzinlerin gür, pürüzsüz, berrak ses-

31 Aziz İstanbul, s. 126-130.

32 a.g.e., s. 139.

leri taşıyor; sonra muhit yine sâkinleşiyor; yine aynı sesler, daha yüksek bir vecidle yükseliyor, yine rûhânî bir sükût oluyor. Namaz bir ses feyezânîyle bitti. Ondan sonra ilâhiler coştı. Bu cemaat bir şevk saati geçiriyordu.

Kalbimiz yıkanmış gibiydi. Haremden çıktık. Eyüb'ün bu saatini hiç bir zaman unutamıyacağım.»³³

Önce bir bütün olarak nesirleri üzerinde durmayı uygun gördük. Tesbitlerimize göre Yahyâ Kemal daha çocukluk hâtıralarından başlayarak diğer nesir yazılarında dinin hayâtımızdaki yerine daha doğrusu dinin yaşayış şekillerine ve tezâhürlerine çok büyük bir ehemmiyet vermekte ve bunu yazılarında işlemektedir. Dolayısıyla bu nevi bir hayat karşısında kesinlikle lâkayt olmadığı gibi, çok canlı ve ehemmiyetli bir şekilde buna işâret etmektedir. Şimdi de bunun şiirlerindeki görünüşlerine temas etmek isteriz. Yalnız hemen belirtelim ki aynı ayrıntıyı şiirlerde göremememiz, şiir nevinin tabiatından da gelmektedir.

«Süleymâniye'de Bayram Sabahı» manzûmesi, Türk şiirinin şâheserlerindendir ve Yahyâ Kemal burada, bir bayram namazında Süleymâniye'deki iman cûmbüşünde bütün bir Türk târihi ve medeniyetini terkiib etmiştir.

«Büyük Allahı anarken bir ağızdan herkes
Nice bin dalgalı Tekbîr oluyor tek bir ses;
Yükselen bir nakarâtın büyüyen velvelesi,
Nice tuğlarla karışmış nice bin at yelesi»³⁴

mısrâlarında da görüldüğü gibi, câmide toplanan cemaatin iman coşkusu bütün bir medeniyetin ifâdesi olmuştur.

«...saltanatlı Tekbir'i» söyleyen «İtrî» için yazdığı şiirindeki

«Vâkıa ney, kudûm gelince dile
Hızlanan mevlevî semâiyle
Yedi kat arşa çıkmış Âyîn'i»³⁵

mısrâlarında eski tekke hayâtımızın bir parçası olan semâ ile

33 a.g.e., s. 165-168.

34 Yahyâ Kemal, Kendi Gök Kubbemiz, İstanbul, 1969, s. 5.

35 a.g.e., s. 13.

âyin üzerinde bilhassa durulmuştur. Fakat onun bâzı semtleri anlattığı şiirlerinde dinî hayâtı daha açık görürüz. «Atik-Valde'den İnən Sokakta» şiirinde bütünüyle «oruçlu halk»ın sükûneti ve orucun insanımız üzerindeki mânevî tesiri tasvir ve tahlil edilmiştir. Bu şiirinde Yahyâ Kemal, iftar vaktinin rûhâniyetini sanki fırça ile çizer. Burada biz orucun hayâtımızdaki tecellisini hissederiz :

«İftardan önce gittim Atik-Valde semtine,
Kaç defâ geçtiğim bu sokaklar, bugün yine,
Sessizdiler. Fakat Ramazan mâneviyyeti
Bir tatlı intizâra çevirmiş sükûneti;
Semtın oruçlu halkı, süzölmüş benizliler,
Sessizce çarşıdan dönüyorlar birer birer;
Az çok yakından sezdiriyor top ve iftarı.

İftar topu atılmıştır, günün bitişi şöyle ifâde edilir :

Meydanda kimse kalmadı artık bütün bütün;
Bir top gürültüsüyle bu sâhilde bitti gün.
Top gürleyip oruç bozulan lâhzadan beri,
Bir nurlu neş'e kapladı kerpiçten evleri.³⁶

Bu gün belki ramazanı, orucu bu kadar açık hissedemiyoruz. Fakat o yıllarda, biraz daha eskilere gidersek Osmanlı devrinde oruç evden çarşı pazara kadar bütün hayâtı değiştiren, yeni bir ruh ve mânâ ile hayâtı çevreleyen bir ibâdetti. Yahyâ Kemal bunun sâdece bir cephesini şiirimizde tesbit etmiştir. Orucun, bu kendine mahsus nizâmı kıymetli müellifimiz **Sâmiha Ayverdi Hanımefendi**'nin eserlerinde en ince ayrıntısına kadar verilmiştir. Bunu ayrı bir çalışmamızda ele almak istiyoruz.

Yahyâ Kemal kendi nesli içinde dine ve dinî hayâta, dinin yaşayış şekillerine saygılı olmaktan da öte, onu millî varlığımızın ve Türk olarak yaşamımızın bir şartı kabul etmiştir. Bilhassa ezan, namaz ve câmi üzerinde ısrarla durmuştur. Onun ezana verdiği ehemmiyetin en güzel örneklerinden birisi de

36 a.g.e., s. 28-29.

«Ezan-ı Muhammedi» manzûmesidir. Bu manzûmeyi buraya aynen nakletmekten kendimi alamayacağım.

Emr-i bülendsin ey ezân-ı Muhammedi
Kâfi değil sadâna cihân-ı Muhammedi

Sultan Selim-i Evvel'i râmetmeyüp ecel
Fethetmeliydi âlemi şân-ı Muhammedi

Gök nûra garkolur nice yüzbin minâreden
Şehbâl açınca rûh-ı revânı Muhammedi

Ervâh cümleten görür Allahü Ekber'i
Akseyleyince arşa lisân-ı Muhammedi

Üsküp'de kabr-i mâdere olsun bu nev-gazel
Bir tuhfe-i bedî ü beyân-ı Muhammedi

Netice olarak söylemek istediğimizi gâyet güzel bir şekilde ifade eden bu şiir, bütün bir müslüman Türk târihinin hedefini veyâ yaptığını ve yapmak istediğini çok veciz bir şekilde anlatmaktadır. Ezân, dolayısıyla İslâmiyet, bütün âlemi kaplamalıdır. Müslüman Türkler'in «ilâ-yı kelimetullah» prensibi bundan başka bir şey değildi. Ezan şahsiyetin olduğu kadar hâkimiyetin de sembolüdür. Ve Yahyâ Kemal bu duygusunu şiirini hediye ettiği annesinden ve Üsküp'ten almıştır.

Prof. Dr. Mehmet Kaplan Araştırma Armağanı

Aziz Meslekdaşımız,

Merhum hocamız Prof. Dr. Mehmet Kaplan'ın aziz hâtırasını yaşatmak için «Mehmet Kaplan Araştırma Armağanı» tesis edilmiştir. «Mehmet Kaplan Araştırma Armağanı» bir şilt, bir bröve ve nakdi mükâfattan ibârettir.

Her yıl Türkoloji'nin bir sâhasına tahsis edilecek olan «Mehmet Kaplan Araştırma Armağanı» için, ilk olarak «Yeni Türk Edebiyatı» sâhası seçilmiştir. 1988 yılında, «Yeni Türk Edebiyatı» sâhasında yapılan orijinal araştırmalar değerlendirilecektir.

Katılmak isteyenler, eserlerini, 1 Aralık 1988 târihine kadar ikişer nüsha olarak, aşağıda belirtilen adrese göndermelidirler.

Sonuçlar Ocak 1989 da açıklanacak; armağan töreni ise, Hocamızın vefat târihi olan 23 Ocak 1989 da İstanbul'da yapılacaktır.

Saygılarımla.

Gönderme Adresi:

Doç. Dr. Zeynep KERMAN

İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fak.

Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü

Vezneciler - İstanbul

TÜRK VE ALMAN DESTANLARINDA KADIN TELÂKKİSİ

Yrd. Doç. Dr. Neşe ONURAL (Özkaynak)*

Türk ve Alman destanlarında kadın telâkkisini ele almadan önce eski Türk ve Germenler'de kadının kişiliği ve toplum içindeki yeri üzerinde durmak istiyorum. Eski Germenler'in toplum yapısı, bizim İslâmiyetten önce ve göçebelik devrindeki yapıya çok benzemektedir: Ağır hayat şartları, göç ve savaşlar, Germen gönüllerinde aşk duygusuna pek yer bırakmıyor. Her iki toplumda da kadın, bir haz ve aşk konusu değil. Evlilik, âileler tarafından kararlaştırılıyor ve evlilik yaşına gelmiş gençlere uygun eşler bulunuyor. Germen âilelerinde evlilik konusunda gençlere fikirleri hiç sorulmuyor. Evlilik, karşılıklı çıkar temeline dayalı bir ortaklık şeklinde, âileler tarafından gerçekleştiriliyor.

Bizim eski Türk âdetlerinde ise ebeveyn, çocuklarını evlendirmek konusunda üzerlerine düşeni yapar. Fakat gençler, uygun bulunan müstakbel eşlerini kahramanlık ve cesâret açısından denemek isterler. Eski Türkler'de, bir erkeğin evleneceği kızda aradığı en büyük özellik kahramanlıktır. Evleneceği kız, kendisi gibi ata binmesini, ok atmasını, kılıç kullanmasını ve gerektiğinde de düşmanla kahramanca savaşmasını bilmelidir. İslâmiyetten önce göçebelik devrindeki Türk kadınının da evleneceği erkekte aradığı en büyük meziyet, cesâret ve kahramanlıktır. Kadın, kocası ile birlikte göçebe hayatın getirdiği bütün zorlukları paylaşır, kocasına dâimâ destek olur, gerek-

* Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi.

tiği zaman da ata biner, kocası ile birlikte düşmana karşı savaşır. Eski Türk âilesi içinde kadının yeri çok önemlidir. Çocukların yetiştirilmesi ve gelecekleri konusunda kadın, kocası kadar söz sâhibidir. Anne mukaddes bir varlıktır. Anneye hürmet, Türk âilesinde başta gelen bir vasıftır. Anneye bağlılık, anne sevgisi büyük kahramanlıklara sebep olur.

Bir süre önce kaybettiğimiz değerli hocamız Prof. Dr. Mehmet KAPLAN, «Dede Korkut Kitabında Kadın» başlıklı makalesinde eski Türkler'de anne kavramı üzerine şunları söylüyor: «Her şeyden önce anne! Mal fedâ edilir, oğul fedâ edilir, karı fedâ edilir, fakat anne aslâ!».

Eski Türkler'de oğulun anneye bağlılığı kadar annenin de oğula bağlılığı ve fedâkârlığı yürek titreten bir şiddetle karşımıza çıkıyor. Fakat kadının iffeti ve nâmusu her şeyden önce geliyor. Burada Dede Korkut Hikâyeleri'nden bir örnek vermek istiyorum: Salur Kazan'ın karısı Burla Hatun ile oğlu Uruz'u esir alan Şökli Melik, Burla Hatun'u câriyesi yapmak ister. Fakat Burla Hatun'u 40 nedimenin içinden seçemez. Çünkü hangisine yanaşsa bu kırk kızıdan her biri «Burla Hatun benim,» cevâbını verir. Bunun üzerine Şökli Melik, Burla Hatun'u ortaya çıkartmak için korkunç bir yol bulur. Salur Kazan'ın oğlu Uruz'u kesip etinden kavurma yapılmasını emreder. Bu kavurmadan esirlere sunulacaktır. Hangi kadın bu kavurmayı yemezse Burla Hatun'un o olduğu ortaya çıkacaktır. Bunun üzerine Burla Hatun'la oğlu Uruz arasında şöyle bir konuşma geçer: (Burla Hatun oğluna sorar)¹

«— Oğul, oğul, ay oğul!
On ay deyince dünyâya getirdiğim oğul!
Dolaması altın beşikte belediğim oğul!
Kâfirler ters danışmışlar,
Kazan-oğlu Uruz'u hapisten çıkarın,
Boğazından urganla asın,
İki küreğinin arasından çengele geçirin,
Kıyma kıyma ak etinden çekin,

¹ Orhan Şâik Gökay, Dede Korkut Hikâyeleri, s. 34-35, Kültür Bakanlığı Yayınları, No. 252, Halk Kitapları 1, İstanbul 1967.

Kara kavurma edip kırk bey kızına iletin,
 Her kim yedi, o değil,
 Her kim yemedi, o, Kazan Hatunudur,
 Çekin döşegimize getirelim,
 Sağrak sürdürelim, demişler,
 Senin etinden oğul, yiyeyim mi?
 Yoksa sası dinli kâfirin döşegine gireyim mi?
 Ağan Kazan'ın nâmusunu sındırayım mı?
 Nice edeyim, oğul hey!»

Bu soru üzerine Uruz kızarı ve annesine şöyle der : «Sakın kadın ana, benim üzerime gelmeyesin! Benim için ağlamayasın. Ko, beni, kadın ana çengele vursunlar! Ko, etimden çeksinler, kara kavurma etsinler! Kırk bey kızının önüne iletsinler! Onlar bir yediğinde sen iki ye! Kâfirler bilmesinler, duymasınlar da sası dinli kâfirin döşegine varmayasın! Sağrağını sürmeyesin! Atam Kazan nâmusunu sımayasın, sakın.»

Görüldüğü gibi anne, iffet ve nâmusunu yitirmektense, canından çok sevdiği oğlunun etinden yemeğe hazırdır. Ve oğul da anneyi bu davranışa şiddetle zorlamaktadır. Türk kadınının iffeti ve nâmusu, evlât sevgisinden dahi önce gelmektedir. Eski Türkler'de bir kadına tecâvüz etmenin cezası idamdır. Tespit olunan suç üzerine cezâ Türk töresine göre derhal yerine getirilir.

Eski Germenler'de ise âile nâmusunun korunmasını farklı bir biçimde görüyoruz. Evlilik ve âile bağları mukaddestir. Bir kadın yalnız bir defâ evlenebilir. Kadının, sâdece kocasına sevgi duyması yetmez; kocasının kişiliğinde evlilik bağı sevecek ve bu bağa saygı gösterecektir. Bu bağı zedelemek kimse'nin aklına gelmez. Fakat olur da kadın kocasını aldatırsa, bunun cezası çok ağırdır. Bu cezâyı vermek yetkisini, toplum kocanın kendine vermiştir. Aldatılan koca, karısını orada, ânında, herkesin gözü önünde cezâlandırır. Âile bağlarının erkek tarafından zedelendiği bir durumda, erkeğe cezâ vermek eski Germen toplumlarında yoktur. Kadın, doğduğu andan ölene kadar erkeğe itaat etmekle yükümlüdür. Önce kendi âilesi içinde babaya, sonra da kocasına itaat eder. Savaşma dışında hayatın bütün yükü kadının omuzlarındadır. Erkeğin Germen toplumlarında tek bir görevi vardır; o da savaşmak!.. Hayat, savaş-

makla dinlenmek arasında gece ve gündüz gibi sanki iki ayrı ve zıt parçaya bölünmüştür. Hristiyanlığın yayılmaya başladığı ilk devirlerde ve kavimler göçü sırasında Germen boyları, hayatlarını savaşıarak ve avlanarak idâme ettirmektedirler. Eski Türkler'de olduğu gibi onların da hayatları göç ve savaşla geçmekteydi. Yine eski Türkler'de olduğu gibi onlarda da bey ve adamları arasında hiç bir gücün sarsamayacağı bir sadâkat bağı vardı. Kahramanlık ve cesâret en önemli meziyetti. Yalnız evlenirken —eski Türkler'de olduğu gibi— eşlerinde kahramanlık ve cesâret vasıflarını aramak âdeti Germenler'de yoktu. Daha önce de dediğimiz gibi, evlilik âileler tarafından kararlaştırılan bir ticârî anlaşmadır. Evlenirken çeyizi erkek getirir. Kadın da erkeğe bir silâh hediye eder. Çeyiz, büyük baş hayvanlar, at ve silâhlardan müteşekkildir. Bu hediyelerin her birinin sembolik bir mânâsı vardır. Kadın, savaşta ve barışta erkekle her türlü zorluğu paylaşacaktır. Yalnız Germen kadınları Türk kadınları gibi silâh kullanıp savaşmazlar; savaş eğitimi de görmezler. Kadın, savaşmanın dışında âilenin varlığını sürdürmesi için gerekli bütün işlerden mesuldür. Başta evin her türlü işi ve çocukların bakımı ile görevli kadın, esirlerle birlikte tarlada da çalışır ve hayvanları otlatır. Kadın, gerektiği zaman kocası ile birlikte savaşa da gider. Savaşta kadının görevi kocasının yaralarını sarmak, yorgun düştüğü ve ümitsizliğe kapıldığı anda onu yeniden canlandırıp, yeni bir güçle düşmana saldırmasını sağlamaktır.

Bir yenilgi durumunda ise esir düşmektense kocası ile birlikte savaş meydanında **intihar** eder. Çünkü Germenler için esir düşmek, ölmekten daha kötüdür. Savaş meydanında esir düşmemek için kendini öldürenler şeref kazanır ve **kahramanlık ölümünü** seçmiş olurlar.

Germenler'de düşmanı yenmek için başvuru her türlü hile hattâ cinâyet dahi mübahtır. Düşmanı sinsice arkadan vurmak ahlâksızlık sayılmaz. En büyük ahlâksızlık, savaştan korkup kaçmaktır. Böyle korkakların ne yaşamaya, ne de ölmeye hakları vardır. Toprak dahi onların cesetlerini kabul etmek istemez. En büyük erdem, dost ve efendiye sadâkatle hizmettir. Bunun için de düşmanla cesâretle savaşarak her ne bahasına olursa olsun, zaferi elde etmek gerekmektedir. Savaşmadıkları zaman Germenler, boş zamanlarını yiyip içmek ve eğlenmekle

geçirirler. Kumar da yaygın bir zaaftır. Kumarda her şeylerini, hattâ bâzen karılarını dahî kaybedene kadar oynarlar. Kadının bir yerde maldan farkı yoktur. Böyle olmakla berâber kadının yine de Germen toplumlarında mukaddes bir yeri vardır. Bu, kadınların geleceği görüp gelecektekenden haber verme yeteneğinden kaynaklanmaktadır. Sihir ve büyüye inanan Germenler için bu yetenek sâdece kadınlarda vardır. Kadınlar, esrarlı sihir ve büyülerle kötü ruhları kovarlar ve böylece soylarını ve âilelerini korurlar. Özellikle yaşlı kadınlara çok saygı gösterilir. Eski Türkler'de olduğu gibi Germenler'de de örf ve âdetlere bağlılık, âileyi ve toplumu denetleyen en büyük güçtür. Törelere yegâne kânundur.

*
* *

Alman destanlarının çoğu kavimler göçü sırasında ortaya çıkmış ve asırlar boyu «SCOPF» denilen gezici ozanların dilinde ve şarkılarında yaşamıştır. Bunların yazıya geçmesi VIII. yüz yılın ikinci yarısında başlar. Alman' edebiyâtı târihini de biz bu târihten itibaren başlamış kabul ediyoruz. Yazılı edebiyattan önceki devirlere âit bilgileri, destanlardan Germen mitolojisinden ve Casar'la Romalı târih yazarı Tacitus'un bıraktıkları bilgilerden öğreniyoruz. Tacitus'un Germen kavimleri üzerine 46 bölümlük «GERMANIA» adlı bir eseri vardır. Eski Germenler'in özellikleri hakkındaki bilgilerin çoğu Tacitus'un «Germania»sında mevcuttur.²

Tacitus'a göre, Germenler'in yapısında devamlı olarak çelişki hâlinde bulunan bir ikilik görülür. Meselâ bir yanda bitip tükenmek bilmeyen bir savaşıma arzusu, diğer yanda hiç bir şey yapmadan vakit öldürmek tutkusu. Aynı şekilde erdemlilik ve günah işleme meyli Germenler'de aynı anda ortaya çıkan özelliklerdir. Bir şeye ulaşma hırsı ortaya çıkınca erdemlilikten erdemsiz davranışa geçiş çok süratle olmakta ve hedefe ulaşmak için Germenler hiç bir sınır, hiç bir ahlâk kuralı tanımamaktadırlar.

Kavimler göçü, devrinin kadınında da şeytânî bir hırsın varlığına şahit oluyoruz. Kötü bir kader kadını yıkıp onu is-

² Tacitus, Germania, Reclam Universal-Bibliothek Nr. 726 Stuttgart 1971.

yâna sürüklediği anda, gaddarlıkta erkeği çok geride bırakan, intikam hırsıyla kan içmeğe doyamayan korkunç bir yaratık olarak karşımıza çıkıyor. **Brünnhild**, **Kriemhild**, **Fredegund** ve yâ **Rosemund Germen** destanlarını bu tip kadınlar oluşturmaktalar.

Alman destanlarının başında «**Nibelungenlied**» gelmektedir. Bu destan kavimler göçü sırasında (yaklaşık M.S. 500 yıllarında) birbirinden müstakil küçük destan parçacıkları hâlinde halk arasında oluşmuş olup, 12 nci yüz yılda yazıya geçirilmeğe başlanmıştır. Bugünkü hâline 13 ncü yüz yılın başında adı bilinmeyen Avusturya'lı bir yazarı tarafından getirilmiştir.

Bu destanda iki kadın tipi karşımıza çıkıyor. Fakat bunlar, ne **Beyrek**'in beşik kertmece nişanlısı **Bani Çiçek**, ne de kocası **Kan Turalı**'yı düşman elinden kurtaran **Selcen Hatun**'dur. **Brünhild** ile **Selcen Hatun**'un ortak bir yönleri var: Kendileri ile evlenmek isteyen erkeğin olağanüstü kahramanlıklar göstermesi.. Bu şartı yerine getiren erkek emeline kavuşacaktır.

Dede Korkut Kitabı'ndan «**Kanlı Koca - oğlu Kanturalı Boyu**» hikâyesinde Tarabuzan tekürünün bir çok meziyetleri olan sevimli güzel bir kızı vardır. Ancak kızın babası, kızı **Selcen Hatun**'u üç ejderhayı öldürecek yiğide vermeğe and içmiştir. Her kim bu işi başaramazsa başı gövdesinden ayrılacak ve kale burçlarına asılacaktır. **Kanlı Koca oğlu Kanturalı** gelip bu üç canavarı öldürene kadar **Selcen Hatun**'a gönül veren tam otuz iki kişinin kafası kesilip kale burçlarına asılmıştır.³

Ejderha motifinin ve buna benzer diğer masal motiflerinin Türk destanlarına kıyasla Alman destanlarında daha fazla ortaya çıktığını görüyoruz. Meselâ kadında kahramanlık unsuru, Türk destanlarında (**Dede Korkut Hikâyeleri**'nde) tabii bir yetenek olarak ortaya çıkarken, Alman destanlarında mitolojik imajlara veyâ masal motiflerine dayandırılıyor. Kahramanlık vasıflarına sâhip kadınları bu destanlarda olağanüstü güçlere sâhip insan üstü varlıklar olan «**Walküre**'ler» (Savaş Tanrıcaları) oluşturuyor.

Yine **Dede Korkut Kitabı**'ndan «**Kam Büre Bey - oğlu Bamsı Beyrek Boyu**» hikâyesinde nişanlısı **Beyrek**'in gücünü denemek

3 Orhan Şaik Gökyay, a.g.e., s. 133-158.

isteyen Bican Bey'in kızı Banı Çiçek, kendini ona Banı Çiçek'in dadısı olarak tanıtip nişanlısı ile at yarıştırmak, ok atmak, güreş tutmak ister. Kızın isteğini kabul eden Beyrek, dadı olarak bildiği Banı Çiçek ile bütün bu yarışlara girer ve hepsinden de gâlip çıkar. Sonunda nişanlısının her yönde kendisinden üstün olduğunu gören Banı Çiçek nişanlısına kendini tanıtır ve onunla evlenmeğe râzı olur.⁴

Nibelungen Destanı'nda Brünhild de evleneceği adamın kendisini üç savaş turnuvasında yenmesini şart koşmuştur. Ne var ki, Brünhild'i yenecek hiç bir ölümlü erkek yoktur. Çünkü Brünhild, olağan üstü güçlere sâhip bir Savaş Tanrıçası'dır. Brünhild'i ancak yine kendisi gibi olağan üstü güçlere sâhip Siegfried yenecektir. Ve bu da yine —ne bahasına olursa olsun— hedefe ulaşmayı amaçlayan hileli bir oyunla gerçekleşecektir. Brünhild ile evlenmeyi aslında Burgund kralı Günther istemektedir. Fakat onu yenecek güce sâhip değildir. Derken Burgund sarayına Hollanda kralının oğlu Siegfried çıkar gelir. Siegfried'in amacı da yine başkadır. O da Günther'in kız kardeşi Kriemhild'in güzelliğini duymuş ve Kriemhild'i kendisine eş olarak almak için Burgund'un başkenti olan Worms'a gelmiştir. Dede Korkut Hikâyeleri'nde erkekler, evlenecekleri kadında cesâret ve kahramanlık ararken, Alman destanlarında erkeklerin kadında sâdece güzellik aradığı görülmektedir. Günther, Siegfried'e kız kardeşini vermeği vaad eder. Fakat bir şartı vardır: Siegfried, Brünhild'i kazanmakta kendisine yardım edecektir. Siegfried, Brünhild'i yenmek için bir çok özelliklere sâhiptir: Sihirli kılıcı «Balmunc» sâyesinde girdiği her savaştan gâlip çıkar. Yine sihirli pelerininin yardımıyla istediği zaman kendini görünmez hâle getirir. Gençliğinde öldürmüş olduğu ejderhanın kanında yıkanmış olduğu için de vücudunun hiç bir silâhın işleyemeyeceği olağan üstü bir özelliği vardır.

Böylece aralarında gizli bir anlaşma yapan Günther ve Siegfried, İzlanda'da hüküm süren kraliçe Brünhild'in sarayına giderler. Brünhild'in şart koştuğu savaş turnuvaları başlar. Bu turnuvalarda Siegfried kendisini görünmez hâle getiren pelerini giyer ve kral Günther'in yanında yer alır. Günther, Brünhild ile gerçekte kendisi savaşıyormuş gibi hareketler yapar ve

4 a.g.e., s. 48-93

görünmez Siegfried, Brünhild'i sıra ile üç turnuvada da yener. Herkes rolünü çok iyi oynayan Günther'i alkışlar. Artık Brünhild sözünü tutmak zorundadır. Böylelikle Günther ile evlenmeğe râzı olur. Brünhild'in Günther'in karısı olduktan sonra olağan üstü güçlerini kaybetmesi de yine Germanler'in kadını erkeğe tâbi kılan toplum kurallarından kaynaklanmaktadır. Bir savaş tanrıçası, ölümlü bir erkeğin karısı olunca bütün gücünü kaybediyor ve kocasının hâkimiyeti altına giriyor.

Günther ile Brünhild'in evlenmesinde ikinci bir hileye daha baş vurulur. Zifaf gecesi, kocası ile güreş tutup onu elleri ve ayaklarından bağlayıp duvardaki çengele asan Brünhild, Siegfried'in gücü karşısında yine yenilir, Günther'in ricâlarına dayanamaz, pelerin sayesinde yine görünmez hâle gelir ve yeni evli çiftin odasına girer. Günther'e Brünhild'i bu defâ da yenmesi için yardım eder. Hâdise sırasında da Brünhild'in kemeri ile yüzüğünü alır ve yeni evlendiği karısı Kriemhild'e verir. Bu sırrı ölene kadar saklamasını sıkı sıkı tenbih eder. Kemer, genç kızlık, yüzük ise evlilik bağına ihânet sembolüdür. Aslında Siegfried sâdece yardımcıdır. Fakat semboller, onun Brünhild'in ilk kocası olduğunu gösterir.

Düğünden sonra Siegfried Kriemhild ile birlikte memleketine döner. Ve hâdisesiz mutlu bir on yıl geçer. Bu arada her iki çiftin birer oğlu olur. Alman destanlarında dikkatimizi çeken nokta, Türk destanlarının aksine çocuğa hiç önem verilme-yişi ve kadının anne olarak hiç bir rolü, hiç bir değeri olmayışındır. Destanda çocukların sâdece doğduğu söylenir ve bir daha onlardan hiç söz edilmez.

On yıl sonra Brünhild'in dâveti üzerine Kriemhild ve Siegfried tekrar Worms'a gelirler ve burada felâket başlar. Kiliseye ilk önce kimin gireceği meselesi felâketi doğurur. Her iki kraliçe de kocalarının üstünlüğü üzerine iddiâyâ girerler. En üstün olanın karısı kiliseye ilk önce girme hakkına sâhip olacaktır. Brünhild, Siegfried'i kocasının emrinde çalışan biri olarak bildiği için kiliseye Kriemhild'in önünden girme hakkının kesinlikle kendinde olduğunu söyler. Kriemhild ise, durum Brünhild'in sandığı gibi de olsa, Siegfried'in nikâhlı karısı olarak yine de kendisinin Brünhild'den önce kiliseye girme hakkına sâhip olduğunu iddiâ eder. Bu iddiâsını ispatlamak için de gider kemeri ve yüzüğü getirir. Böylece bir kadının zaafı-

na yenilebileceğini ve bu yüzden sır saklamasının güç olduğunu ortaya koyar. Korkunç sır ifşâ edilmiş, Brünhild hakârete uğramıştır. İntikam alınmalıdır.

Bu arada karısının bu davranışına çok kızan ve üzülen Siegfried, çok sevdiği karısını döverek cezalandırır. Burada yine kadını alçaltıcı bir davranış ile karşılaşırız. Kadının sosyal mevkii ne olursa olsun, kocası onu istediği şekilde cezalandırma hakkına sâhiptir. Eski Türkler'de gördüğümüz kadın - erkek eşitliğinin eski Germanler'de izlerine dahî rastlayamıyoruz.

Siegfried, karısı adına kral Günther'den özür diler, olay kapanmış gibi görünür. Fakat sarayda Siegfried'i öldürme plânları yapılmaktadır. Kraliçenin uğradığı hakâret ancak kanla temizlenecektir. Burada kadının lekelenen şerefine kurtarılması için hazırlanan cinâyet plânı ve bu plânın uygulanış biçimi ilgi çekicidir. Hedefe yine hile ile ulaşılacaktır. Çünkü, German töresine göre düşmanı yenmek için her türlü hile serbesttir. Bu sefer, hileye kanma ve aldanma sırası Kriemhild'dedir. Siegfried'i öldürmek için önce onun vücûdunun neresinden yaralanabileceğini öğrenmek gerekmektedir. Kral Günther, göstermelik bir seferberlik ilân eder. Sözde Danimarka ile savaşılacaktır. Her zaman olduğu gibi, Siegfried, Günther'in yanında yer alacağına ve ona yardım edeceğine söz verir. Kriemhild, buna karşıdır. Kocasısı için korkmaktadır. Kriemhild tam bir panik havası içindeyken kralın en sâdık adamı olan **Hagen** kendisini ziyâret eder. Aralarındaki akrabâlık bağlarından söz ederek Kriemhild'in güvenini kazanır ve savaşta kocasını koruyacağına dâir yemin eder. Yalnız, düşmanların silâhlarından Siegfried'i koruyabilmek için onun vücûdunun neresinden yaralanabileceğini bilmelidir. Kriemhild, Hagen'in bu yalancı dostluğuna inanır ve kocasının gömleğinin arkasına bu yeri belli edecek bir işâret dikeceğine dâir söz verir. Ve sözünü tutar: Siegfried, öldürdüğü ejderhanın kanında yıkanırken yakınında bulunan ıhlamur ağacından bir yaprak düşmüş, iki kürek kemiğinin arasına yapışıp kalmıştır. Siegfried'in vücûdunda silâh işleyecek tek yer burasıdır. Kriemhild, bu yeri Hagen'e Siegfried'in gömleğine diktiği haç işâreti ile belli eder. Fakat içi rahat değildir. Kocasının tehlikede olduğunu haber veren kötü rüyâlar görür. Onu savaşa gitmekten vaz geçirmeye çalışır. Ne yazık ki bütün çabaları boşunadır. Siegfried savaşa gider.

Savaş seferi yolda bir av partisine dönüştürülür. Sözde Danimarkalılar son dakikada savaşmaktan vaz geçmişlerdir. Av partisi sırasında yine önceden tasarlanan hileli bir oyunla Siegfried bir çeşmeden su içerken Hagen elindeki mızrakla onu arkasından —Kriemhild'in işaretlediği yerden— vurur. Su içmekte olan bir insanı arkadan vurmak, eğer bu kişi bir düşmansa veyâ kötü bir suç işlemiş ve cezalandırılması gereken biri ise Germen töresine göre kötü bir hareket değildir. Böylece Kriemhild, Hagen'in hilesine kanarak dolaylı yoldan kocasının ölümüne sebep olur. Siegfried'in öldürülmesinden sonra Kriemhild hakkı olan Nibelungen hazinesine sâhip olamaz. Hagen, hazine eline geçtiği takdirde Kriemhild'in adam toplayıp kardeşlerinden ve kendisinden intikam alacağından korkar ve bu yüzden hazineyi Ren nehrine atar.

Nibelungen Destanı'nın Siegfried'in ölümünden sonra gelen ikinci kısmında Kriemhild'i çok değişik bir kişilik içinde görüyoruz. Kocasının sevgisiyle yaşayan duygulu hassas kadın, intikam ateşiyle yanan bir canavar olarak karşımıza çıkıyor. Yaşama gücünü sevgiden alan bu kadın, şimdi intikam hırsı ile hayatını sürdürmektedir. Yine aynı hırs ile tam 13 yıl sonra Atilla'nın evlenme teklifini kabul edip Hun hükümdarlığının başkenti Etzelnburg'a gelir. Bütün amacı intikamdır. Kocasını öldürenlerden, ona bu acıyı verenlerden intikam alacaktır.

İntikam bekleyişi içinde bir on yıl daha geçer. Atilla ile evliliğinden bir oğlu daha dünyâya gelir. Kriemhild'i destanın bu ikinci kısmında da anne olarak göremiyoruz. Nihâyet Kriemhild, intikam plânını uygulamaya koyulur. Atilla'ya kardeşlerini Hun hükümdarlığının başkentine dâvet ettirir. Bu arada hazırlıklarını yapar. Dâvet üzerine Burgund Kral âilesi, kral Günther, diğer iki kardeşi Gernet, Giselher, sâdik adamları Hagen ve diğer maiyettekiler Kriemhild'in sarayına gelirler. Kanlı olaylar, Kriemhild'in Burgund askerlerinin bulunduğu bir kışlayı ateşe vermesi ile başlar. Bu haber üzerine kızan Hagen, Kriemhild'in oğlu Ortlieb'in kafasını uçurur. Bir kılıç darbesi ile gövdesinden ayrılan baş, Kriemhild'in kucağına düşer. Tüylar ürpertici bu sahne karşısında beklenti Kriemhild'in anne olarak harekete geçmesidir. Fakat Kriemhild'in esas derdi kocasının intikâmını almak ve Nibelungen hazine-

sini ele geçirmektir. Burada eski Germanler'in hazîne tutkusu vurgulanıyor. Hazîne sâhibi olan kişi asker besliyebiliyor ve iktidar sâhibi oluyordu. Hazîne, eski Germanler'de, iktidar anlamına gelmektedir. Kriemhild'in hedefi de intikâmını aldıktan sonra hazîneyi ele geçirip iktidar sâhibi olmaktır. Kriemhild sâdece intikam hırsı ile değil aynı zamanda iktidar hırsı ile de yanıp tutuşmaktadır. Bu doymak nedir bilmeyen hırs, bütün Burgundlar'ın ölümüne sebep olur. Siegfried'in kılıcını Hagen'den geri almış olan Kriemhild, bu kılıçla etrâfa ölüm saçmaktadır. En son olarak Hagen'in başını uçurur. Atilla'nın yanında paralı asker olarak görev yapan Ostrogot kralının en sâdık adamı Nildebrandt, bu kadar çok değerli kahramanın bir kadın tarafından öldürülmesine dayanamayarak kılıcını çeker ve Kriemhild'i parçalar.

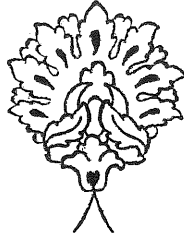
Destan Atilla'nın, Ostrogot Kralı Dietrich von Bern'in ve adamlarının ölenlerin arkasından acı yakınışları ile son buluyor. Cereyan eden olaylar içinde destanda Atilla'ya hiç bir aktif rol verilmeyişi dikkati çekiyor. Atilla, karısının ölüm saçan bir intikam canavarı olmasına ve sonunda Hildebrandt tarafından hunharca öldürülmesine seyirci kalıyor. Bu destanda Atilla'nın yeri arka plânda âdetâ olaylar sahnesinde olayları geriden izleyen bir sahne dekoru görünüşündedir.

Nibelungen Destanı'nda her iki kadın kahramanını da Türk destanlarında olduğu gibi ne anne olarak, ne de kocasının yanında savaşan kahraman kadın rolünde görebiliyoruz. Selcen Hatun kılıcı kaptığı zaman (o da Kriemhild gibi kocasının kılıcı ile dövüşür) Kanturalı'yı öldürmeğe gelen düşmanlarla savaşır, onları yener ve kocasını kurtarır. Kriemhild ise kılıcıyla intikam amacıyla sarayına dâvet ettiği, sonra ellerini ayaklarını bağlatıp huzûra getirttiği kardeşi Günther'in ve Hagen'in başını uçurur.

Siegfried'in öldürülmesine kadar olan destanın birinci bölümünde gerek Brünhild, gerek Kriemhild, çeşitli hilelere kanan, aldanan, seven - sevilen, ıztırap çeken, kıskanan, hırs ve öfkeye mağlûp olan kadın görünüşünde rollerini sürdürüyorlar. Destanın ikinci bölümünde ise kadın, tek başına Kriemhild'in kişiliğinde intikam ateşi ile yanan, kana susamış bir canavar olarak şekillendiriliyor.

Ve yine Hildebrandt tarafından herkesin gözü önünde gaddarca öldürülmesi olayında da kadın, okuyucunun nazarında aşağılanmış oluyor.

Alman destanlarının kadını, zaafı, ihtirâsı ve olumsuz yönleri ile gösterip, onu erkeğin yanında daha değersiz kılma çabası dikkatimizi çekiyor. Türk destanlarında ise kadın, güçte ve kuvvette, fedâkârlık ve yüreklilikte erkeği ile her yönde yarışan, saygı değer, yüce bir varlık olarak hayranlığımızı kazanıyor.

OSMANLI İMPARATORLUĞU'NDA AŞİRETLERİN İSKÂNI

Halil AÇIKGÖZ

«Prof. Dr. Cengiz Orhonlu; Osmanlı İmparatorluğu'nda Aşiretlerin İskânı, Eren Yayıncılık ve Kitapçılık Ltd. Şti., İstanbul 1987, XX 152 s. 10 harita».

Prof. Dr. Cengiz Orhonlu (D. 17 Temmuz 1927, Tokat — Ö. 12 Haziran 1976, İstanbul) değerli bir târihçimizdi. Üniversiteye intinsâbından (1953) vefâtına kadar geçen zaman içinde günlerinin büyük bir kısmını Osmanlı arşiv vesikalarını incelemeye harcayan C. Orhonlu, vukufu, ciddi, çalışkan ve herkese faydalı olmaya çalışan bir ilim adamımızdı. Pek çok talebe yetiştirdi ve yüzü aşkın makâle, tebliğ, kitap ve ansiklopedi maddesi yazdı. Onu ilim âleminde ilk tanıtan eseri şüphesiz **Osmanlı İmparatorluğunda Aşiretleri İskân Teşebbüsü (1691 - 1696)**¹ adlı kitabıdır. C. Orhonlu, aşiretlerin iskânı meselesi ile ilgili yazdığı bir başka makâlesinin neşrini göremeden vefat etmişti.² Eren Yayıncılık mensupları hocanın bu iki çalışmasını müstakil bir kitap olarak yeniden neşretmekle büyük bir hizmet ifâ etmiştir.

Türkler ilk çağdan beri muhtelif kıt'alara yayılmış, bir biri

1 C. Orhonlu, **Osmanlı İmparatorluğu'nda Aşiretleri İskân Teşebbüsü (1691 - 1696)**, İstanbul 1963, XVI 120 s.

2 C. Orhonlu, «Osmanlı İmparatorluğu'nda Aşiretlerin İskânı», **Türk Kültürü Araştırmaları**, nu : XV/1 - 2, Ankara 1976, 269 - 288 s.

ardınca büyük medeniyetler kurmuş eski ve kalabalık bir millettir. Türkler'in daha ziyâde göçebe topluluklar hâlinde yaşadıkları kanâati yaygın olmakla birlikte, Türk târihi adım adım incelendiğinde görülecektir ki, pek çok Türk topluluğu çeşitli vesilelerle yerleşik hayâta geçmiştir. Bu bakımdan Türk târihi konar göçerlerin yerleşik hayâta geçişlerinin de târihidir, denebilir. Türk topluluklarının konar göçer hayat tarzından yerleşik hayat tarzına geçişleri çağımızda da devam etmektedir. C. Orhonlu'nun çalışmaları iskân meseleleri ile ilgili büyük bir boşluğu doldurmaktadır.

Eserde C. Orhonlu'nun Önsöz'ü (VII - VIII. s.), Prof. Dr. Hakki Dursun Yıldız'ın Prof. Dr. Cengiz Orhonlu başlıklı yazısı (IX - X. s.), Prof. Cengiz Orhonlu'nun Eserleri (XI - XIX. s.), Giriş (1 - 11. s.), I. Bölüm: Konar Göçer Halkın İmparatorluk İdâresindeki Durumları ve Hukukî Nizamları (12 - 28. s.), II. Bölüm: Osmanlı İmparatorluğu'nda İskân Siyâseti (29 - 54. s.), III. Bölüm: Toprakların Dağıtımında Tâkib Edilen Usûl (55 - 87. s.), IV. Bölüm: İskân Edilenlerin Yerleşme Bölgelerinden Firar Edip Başka Yerlere Gitmeleri (88 - 97. s.), Sonuç (98. s.), Ek (99-101. s.), V. Bölüm: Osmanlı İmparatorluğu'nda Aşiretlerin İskânı (102 - 120. s.), Bibliyografya (121 - 129. s.), Dizin (130 - 152. s.), 10 tâne harita bulunmaktadır.

C. Orhonlu, Türkler için göçebe yerine daha ziyâde konar göçer teriminin uygun olduğunu kaydetmektedir: «Resmî kayıtlarda ve kanunnâmelerde konar göçer tâbiri bir terim olarak bunların hayat tarzlarını pek güzel ifâde etmektedir» (13. s.) diyor. Göçebe toplulukların hayat tarzı ve yapıları ile konar göçerlerin içtimâî yapısı farklıdır. Türk konar göçerlerini dünyadaki başka göçebe topluluklarından ayırmak gerekir. C. Orhonlu'nun bu husûsu bilhassa belirtmesi Türk medeniyetinin daha iyi anlaşılması bakımından isâbetli bir teşhistir. Göçebelerin konar göçerlerden farklı bir dünyâ anlayışları ve hayat tarzları vardır. Konar göçer Türk toplulukları kendilerine âit husûsî yaylak ve kışlaklarda hayatlarını sürdürürler. Târih boyunca şehirleşen Türkler'in yanında konar göçer hayatı yaşayan topluluklar ile Türk cemiyeti bütünleşmiştir. Osmanlı Devleti'ni kuranlar konar göçer bir topluluk mensûbu olmakla berâber, konar göçerlerin yerleşik hayâta geçişleri devletin kurulduğu asırdan itibaren karşımıza çıkmaktadır. C. Orhonlu bu

kuruluş ve fetih asırlarının iskân siyâseti ile duraklama ve gerileme devri iskân siyâsetinin farkını şu cümlelerle göstermektedir: «Kuruluş devirlerinde aşiretler bir iskân unsuru olarak yeni ele geçen memleketlerin Türkleştirilmesinde kullanılmışlardır. Onlar muhâriplik vasıfları ve yerleşik halka nazaran bir teşkilât ve disiplin içinde hareket kabiliyetleri bakımından Osmanlı Devleti için askeri bir kıymet de ifâde etmekte idiler. Aşiret nakil ve iskânı hakkında ilk kayıt 1357'de Karesi topraklarından Gelibolu yöresine ve daha sonra Hayrabolu'ya gelip yerleşen göçer evliler'e âittir» (102. s.). Duraklama devrinde ise farklı bir iskân siyâseti tâkib edilmiştir: «XVII. asır sonlarında acı tecrübelerden dolayı imparatorluk içinde harap ve sahipsiz yerlere oymakların yerleştirilerek oraları yeniden ziraate açmaları şeklinde ortaya çıkan iskân siyâseti bu bakımdan bir dönüm noktası olarak kabûl edilmelidir. Zirâ artık imparatorluk idâresi ana topraklar olarak kabûl edilen bugünkü Türkiye sâhasını iskân ve boş yerlerin yeniden ziraate açılması ile ilgilenmeye başlamıştır. Bu, bir bakıma, genişleme devirlerinin aksine içe dönmüş bir iskân siyâsetini göstermektedir.» (98. s.). Devletin XVII. asrın sonlarından itibaren farklı bir iskân anlayışı ile konar göçerleri yerleşik hayâta geçirmeye çalışması berâberinde bir çok meseleyi de getirmiştir. Kitapta bu hususlarla ilgili bilgiler yeterince bulunmaktadır.

C. Orhonlu'nun tesbitlerine göre devlet aşiretleri şu gâye ile iskâna teşebbüs etmiştir: «a) Konar göçer hayat tarzları dolayısı ile yerleşik halka zarar yapmalarını önlemek, b) Harap ve boş olan iskân merkezlerinin imâr edilmelerini ve ekilmeyen toprakların işlenmesini temin etmek, c) Devlet tarafından kontrol edilmesi zor olan şakî gruplarına ve Suriye'deki Arap bedevilerine karşı bir emniyet unsuru olarak set vazifesi görmelerini sağlamak» (107. s.). Bunun için devlet harap ve boş yerlerde çeşitli imar faâliyetlerine girişmiş, insanların rahatça hayatlarını geçirebilecekleri şartları hazırlamışlardır. Vergi muâfiyeti, iş temini gibi yerleşmeyi teşvik edici bir sıra tedbirlerin yanında çeşitli vakıflar kurmak sûretiyle insanların sosyal ihtiyaçlarını karşılamışlardır. Bu da gösteriyor ki devlet adamları dünyâda olup biten hâdiselerin ve bilhassa Avrupa'da cereyan eden yeni cemiyet yapılaşmasının farkındadırlar. Tâkib edilen bu farklı iskân siyâseti ile «çeşitli menşeden halkın birbirine

kaynaşması ve dolayısı ile merkezî idâreyi kuvvetlendirecek mâhiyette olan homojen bir cemiyet meydana getirmek gâyesi tâkib edilmiştir» (104. s.).

«XIX. yüz yıl ortalarından itibaren Osmanlı Devleti, daha evvel de büyük çapta olmamak üzere karşılaştığı yeni bir iskân meselesi ile uğraşmak zorunda kalmıştır. Kaybettiği topraklar üzerindeki Müslüman ahâlinin dalgalar hâlinde Osmanlı sınırları içine gelmeleri karşısında göçmenlerin ihtiyaçları ile meşgûl olacak ve onları uygun yerlere yerleştirecek» (119. s.) bir sıra mükellefiyetler de yüklenmiştir. Bu ihtiyaçtan dolayı muhâcir komisyonları kurulmuş, imkânlar ölçüsünde tedbirler alınmıştır.

XIX. asrın sonlarına doğru Batı Anadolu ve Güney Anadolu bölgelerinde büyük bir iskân faaliyeti görülmektedir. Bilhas- sa Fırka-i İslâhiye adıyla kurulan heyet Güney Doğu Anadolu Bölgesi'ndeki aşiretlerin iskânı ile meşgûl olmuştur (115. s.).

C. Orhonlu'nun Osmanlı devri için büyük bir vukufle ele aldığı iskân meseleleri Türkiye'nin bugün de karşılaştığı mühim hâdiselerinden biridir. Dış göç, Cumhuriyet devrinde de devam etmiştir. Bu göçlerin çoğu Rumeli'den, az bir kısmı da Türkistan'dan olmuştur. İçeride de kom ve mevrâ hayatının ortaya çıkardığı yeni meseleler vardır. Şurası kayda değer bir noktadır: Türkiye'de şehirleşme vetiresi son otuz sene içinde büyük bir hız kazanmıştır. Dolayısıyla köy nüfusu ve köy sayısı azalırken şehirler büyümüş ve şehirleşme sıkıntıları da çoğalmıştır. Türkiye yeni bir yapılaşmanın eşiğindedir. Şehirleşme ve yerleşme meseleleriyle meşgûl olacak kimselerin Cengiz Orhonlu'nun kitabını çok iyi tedkik etmesi ve ortaya çıkan neticelerden ders alması gerekmektedir.

CİDE'DE GELİN SAVU (SAGU) SU

Süleyman ŞENEL

Eski Türk Hükümdarı Alp Er Tunga'nın ölümü üzerine söylenmiş bir *sagun*ın Divânü Lûgât-it-Türk'de yer aldığını okuyucularımız hatırlayacaklardır. İslâmiyet'ten önceki Türk Destanlarının ilk kahramanlarından Alp Er Tunga'nın, M. S. XI. asırda Kaşgarlı Mahmut tarafından yazıya geçirilen *sagusu* gibi, başka *sagu* örnekleri de, edebiyat târihçileri tarafından bilinmektedir.

Biz, bu yazımızda *sagu* kelimesinin edebiyat târihçileri tarafından yapılan târifleriyle, bu kelimenin Anadolu'daki izlerinden kısaca bahsedecek ve günümüzde de geleneğe bağlı kalarak millî kültürümüzdeki devamlılığın bir işareti gibi yakılan «*gelin savusu*» hakkında bilgi vermeye çalışacağız.

[★]
★ ★

Mutluluğun simgesi sayılan *düğün*, özellikle kız evine bu-ruk bir sevinç getirir. Anne ve baba, özenle büyüttükleri kızlarının mürüvvetini görmenin sevincini yaşarken, çoğu zaman ondan ayrılmanın üzüntüsünü de aynı anda hisseder.

Yeni yuvaya kavuşmanın heyecanı ile sevinen *gelin* ise, sevdiklerinden ayrılmanın üzüntüsünü ve ileride nelerle karşılaşacağını bilememenin endişesini birlikte duyar...

Millî kültürümüzün en mühim unsurlarından biri olan halk mûsikimiz, *düğün* geleneği içinde, özel tarz ve şekillerle daha da zenginleşir. Yurdumuzun her yerinde çalınıp söylenen *düğün* ve özellikle *gelin* ile ilgili türküler ve ezgiler, halk mûsikisi repertuvarımızın özel parçaları olarak görülmektedir. Kı-

na gecelerinde çalınıp söylenen «kına havası», «gelin ağlatma havası», «gelin ilâhisi», «kına ilâhisi»; geline kına yakmaya giderken söylenen «kına türküsü», «kına basma havası»; kına yakarken söylenen «gelin övmesi», «gelin duâsı», «gelin ağıtı», «gelin alma havası», «hak'a gitme havası», «hak'dan dönme havası», «gelin yolcu havası», «gelin götürme havası», «güveyi götürme havası», «gelin çıkarma havası», «gelin karşılama havası», «gelin indirme havası»; gelini hamamda soyarken söylenen özel türküler ve ezgiler; düğün merâsimlerinde söylenen «selevat havası»; düğün sabahı misâfirleri uyandırmak için çalınan «sabah havası», «dügün havası», «dügün türküsü», «dügün ilâhisi»; «gelin kaldırma havası», «gelin kardırma havası (Türkistan makâmı)», «gelin ağlama havası», «gelin türküsü», «gelin mânisi», «güveyi türküsü»; «geline nasihat türküsü»; gelinin ağlamasını taklid eden özel ezgi ve türküler; düğün sonrası söylenen «gelin duâsı», «güveyi kapatma havası»; düğün ertesi çalınan ve söylenen «semet havası» ve aklımıza gelmeyen pek çok türkü ve ezgiler, halk mûsikimiz repertuvarı içinde yer alan düğün ve gelin ile ilgili örneklerden sâdece bir kısmıdır. Bu çalışmamızda söz konusu ettiğimiz örnek, baba evinden ayrılan gelinin ağzından söylenen gelin savusudur.

Prof. Mehmet Fuad Köprülü, sagu kelimesini mersiye ile eş anlamlı kullanmakta ve eski Türklerde, kopuz eşliğinde, ölünün ardından terennüm edilen uzun manzûmeler olduğunu belirtmektedir.¹

Nihad Sâmî Banarlı, *Resimli Türk Edebiyatı Târihi* adlı eserinde mâtem törenlerinde, saz şâirlerinin söyledikleri mâtem şiirlerine sagu dendiğini yazmakta ve saguların ağıt şeklinde olduğunu bildirmektedir.² Yuğ törenlerine yuğcu denen ağlayıcılar ve sıgıtçı denen mâtemciler de iştirak etmektedir.³

TDK Tarama Sözlüğü'nde sagu (sağı, sağunç), kelimeleri, «ölünün iyiliklerini duyuran ağıt ve mersiye» olarak geçiyor. Sağucu (sağıcı, sağı sağıcı) kelimeleri de «ağıtçı, ölünün me-

1 Ord. Prof. M. Fuad Köprülü; *Türk Edebiyatı Târihi*, İstanbul, 1981, 3. Baskı, Ötüken (Yayınları), s. 75-76.

—Edebiyat Araştırmaları, Ankara, 1969, TTK Basımevi, s. 98.

2 Nihad Sâmî Banarlı; *Resimli Türk Edebiyatı Târihi*, İst. 1971, MEB.

3 Nihad Sâmî Banarlı; a.g.e., s. 45.

ziyetlerini sayıp ağlayan» mânâlarındadır, ayrıca «ölü için fer-yât ederek ağlamak» şeklinde açıklanan sağu kılmak ve «ölünün iyiliklerini acıyla sayıp dökmek» şeklinde yazılan sağu sağmak (sağı sağmak, sağuculuk etmek) deyimleri günümüzde de kullanılmaktadır.⁴

Çanakkale'de «parayla tutulan ve ölünün arkasından yüksek sesle ağlayan kadın, ağıtçı» anlamındaki sağıcı kelimesi; Kastamonu ve Çankırı'da, «ölünün arkasından parayla tutulan kadın, yüksek sesle ağlamak, ağıt söylemek» anlamlarındaki sağu sağmak deyimini; Sinop'da «yas» anlamındaki savu kelimesi ve Bursa, İstanbul ve Eskişehir'de, «bir acıdan kurtulmak» anlamındaki savga (savgı) kelimeleri, Anadolu'da bugün de yaşamaktadır.⁵

Mehmet Şakir Ülkütaşır, Boyabat'ta savu sağmak deyimini, şu mânâlarda kullanıldığını belirtiyor:⁶

a) Kına gecesinde gelinin kınası yakılırken, anasından, babasından, kardeşlerinden ayrılacağını, onun lisânından, ağıyla ağıyla anlatmaktadır.

b) Ölen genç bir kızın veya erkeğin ahlâki meziyetlerini, hayâtını, hülâsa hâtırasını türkû şeklinde ağıyarak sayıp dökmek.

Sözlük karşılıklarından anlaşılacağı gibi, bilhassa ölüm neticesinde ezgiyle söylenen sağu, bizim bu çalışmamızda sunduğumuz örnekte olduğu gibi farklı bir konu içinde —düğün konusunda— görülmektedir. Baba ocağından ayrılmak üzere olan gelin, babasına, annesine, büyük babasına, ninesine, ağabeylerine, ablalarına, kız kardeşlerine ve sevdiklerine yalvaran sözlerle ve onları biraz yücelterek hitap etmektedir. Burada sağunun konusu ölüm değil ayrılıktır.

Söz konusu gelin savusu, derlediğimiz yörede sağu ya da sau şeklinde söylenmekte ve gelin yası olarak da bilinmektedir.

Konunun etimolojik mâhiyeti, târihi derinliği ve edebî özellikleri ile ilgili kısımları mütehassıslara bırakarak, sâdece tespit ettiğimiz iki çeşitlemeyi, aşağıda sunuyoruz. Cide'den der-

⁴ TDK Tarama-Sözlüğü, Ankara, 1971, C. V.

⁵ TDK Türkiye'de Halk Ağzından Derleme Sözlüğü, Ankara, 1978, C. X.

lediğimiz iki örnekten birincisi ezgiyle birlikte tespit edilememiş olup, Kuztekke köyünde, Ramazan Tuğtepe vâsıtasıyla elde edilmiştir. Bu örneğin sâdece sözlü kısmı verilmiştir. İkinci örnek ise doğrudan doğruya kadın ağzından derlenmiş olup notası da birlikte verilmiştir.

Örnek — 1

«Buvam doymadüğüm buvam usanmadüğüm buvam
Garip gızınging yetim gızınging başına gara gunleri mi götürüyösung buvam

Anam dilimdeng mi âciz oldung elimdeng mi âciz oldung anam

Yunmuş guyneğing olsa giyecek halıng olmaz

Yazılmış yatağing olsa yatacak halıng olmaz anam

Ben seni nasıl bırakan da giden anam

Anacum âzını bäladıla gözüngüzü baladıla

Benim satılık gızım yok deyemeding mi anacuğum

Böyük buvam doymadüğüm böyük buvam

Banga şindiden sona kimle bakacak demeding böyük buvam

Nenem doymadüğüm nenem usanmadüğüm nenem

Benim başıma bu gara gunleri getirding nenem

Benim gızım size yaramaz demedingiz nenem

Abilerim doymadüğüm âbilerim fidan boylu âbilerim

Birbirimizne oynâhan başımıza bu gara günne geldi âbilerim

Ablalarım doymadüğüm ablalarım gurbetledeki ablalarım

Garip cicengizing yetim cicengizing başına bu gara gunne de geldi

Size de mâlim olsun koylü cicecüklerim doymadüğüm koylü cicecüklerim

Kapı koşelerinden gozetleyeceğingize benim yanıma gelsen-gize koylü cicecüklerim

Elimdeng mi dilimdeng mi âciz oldunguz

(Gelin evden çıkarken)

Buvam doymadüğüm buvam usanmadüğüm buvam

Sol golumdan tutacine sağ golumdan tutsanga buvam»

6 TDK Türkiye'de Halk Ağzından Derleme Sözlüğü - «Folklor Sözleri», Ankara, 1952, C. 6.

Örnek — 2⁷

«Bubacuğum bubacuğum
 El kadar yazmanın içine başım sığarkan bubacuğum
 Bu evlere sığmaz oldum bubacuğum
 Boynuna saat mi dakivādılā bubacuğum
 Altına at mı tutuvādılā bubacuğum
 Annecüğüm annecüğüm
 Beni bu ellere sığmaz eddingiz annecüğüm
 Ellerin evlerinde kimlerin yüzlerine bakam annecüğüm
 Kardeşüğüm
 Her işlere barabā gideken
 Ben şimdi ayrı nerelere gidem gardeşüğüm»

Notasıyla birlikte örneğini de verdiğimiz gelin savusu, serbest bir ritimle ve konuşur gibi —resitatif— bir tarzda söylenmektedir. Bu hâliyle halk mûsikimizin serbest tartılı (uzun hava) biçimlerinden biri içinde telâkki edilmektedir.

Umûmiyetle trikord bir sâha içinde gezinen ezgi, zaman zaman karar sesinden yukarıdaki üçüncü derecesi üzerinden minör üçlü tize ve karar sesinden tam dörtlü pese, glisando olarak, kaydırma seslerle inip çıkmaktadır. Söz konusu ezgi, ses kayıt cihazıyla tespit edilmiş olup, notası da yine ses kayıt cihazından dikte etmek sûretiyle yazılmıştır. Duyulabilen bütün sesler yazılmaya çalışılmış ve birim zamâna göre tespit edilen metronom değeri de verilmiştir. Ayrıca, ezgideki karar sesinin diyapazona göre karşılığının yazılmasında yarar görülmüştür.

7 Kaynak Kişinin Adı ve Soyadı: Ayşe Tuğtepe. Doğum Yeri ve Târihi: Cide/Kastamonu, 1340 H.; Mesleği: Ev kadını; Derlemenin Yapıldığı Yer: Cide; Derlenen Ezginin Adı: Gelin Savusu (Gelin Yası); Derleyen: Süleyman Şenel; Derleme Târihi: 28 Eylül 1984; Notaya Alan: Süleyman Şenel.

(SERBEST) M. 155-190

BU BÂ CU BÜM BU BÂ CU BÜM

EL - GÂ DA RI YÂZ MA NIN İ Gİ NE BA ŞI M Sİ GÂ

KA N BU BÂ CU BÜÜM

BÜ EÜ LE RE - Sİ G MA ZO L DU M BU BÂ CU BÜÜM

BOY NA NA SAAT Mİ PA KI VÂ - Dİ LÂ - BU BÂ CU BÜÜM

AL TI NA - A - TI Mİ TUTU VÂ - Dİ LÂ - BU BÂ CU BÜÜM

ÂN NE CÜ BÜM ÂN NE CÜ BÜÜM

BE Nİ BU E - L LE RE Sİ G MA ZED Dİ Nİ 2

ÂN NE CÜ BÜÜM

E - L LE Rİ - N EÜ LE Rİ - N DE KİM LE Rİ N

YÜZ LE Rİ NE BA KA M A N NE CÜ BÜÜM

KAR DEŞ CU BÜÜM

HE RİŞ LE RE BA RA BÂ - Gİ DE KEN

BEN İM Dİ A Y Rİ NE RE LE RE

Gİ DE M GÂR DEŞ CÜ BÜÜM

NİÇİN

«21. ASRIN EŞİĞİNDE TÜRKİYE»?

12 sene sonra yeni bir asra, belki de yeni bir târîh devrine giriyoruz. Birkaç neşir organına kısaca göz gezdiren herkesin göreceği gibi, bu yeni devrin getirecekleri karşısında hemen bütün insanlık haklı bir korku duymaktadır. Doğuda, batıda pek çok ülke 21. asrın muhtemel çehresini hesaplamak gayreti içerisinde. Fütüroloji araştırmalarıyla önümüzdeki yüz yılı görmek, onu plana bağlamak gayretindeki süper güçler bile haberleşme, bilgi akışı, teknik buluşların sermaye ile birleşmesinden doğan hesapsız alternatif imkânlardan ürkmektedirler. Çünkü artık her üç-beş senede bir, târîh çağlarının getirdiğine denk bilgi birikimlerinin sağlandığı günümüzde, nerede, nasıl bir teknik buluş, bir sosyal veya siyâsî oluşun zühur edeceği kestirilememektedir.

Son yıllarda bilgisayarlar, otomasyon, enerji üretim teknikleri, inşaat teknikleri... vs.nin getirdikleri yanında tıp, astronomi ve sosyal ilimlerdeki büyük gelişmeler de günlük hayâta süratle intikal etmektedir. Bir sosyoloji toplum mühendisliği mâhiyeti kazanmış, kitle psikolojisinden de istifade eden büyük devletlere dünyanın siyâsî manzarasına rahatlıkla müdâhale imkânları getirmiştir. Bütün bu gelişmeler sonucunda Batı'da «Sanayi Toplumu», «Sanayi Ötesi Toplum» gibi tâbirlerin modası geçmiş, «BİLGİ TOPLUMU» denilen yeni bir merhaleye ulaşılmıştır.

Dev hâfizalarda depo edilen bilgi, aynı anda milyarlarca bilgi ünitesini devreye sokabilen bilgisayarlar vâsıtasıyla gelişmenin hızını arttırmaktadır. Gelişmelerin hazin bir tarafı vardır. Kendisini elinde tutanlar için büyük imkânlar bahşeden bilgi, muhtelif tekniklerle menfi yönde kullanılıp silâh hâlini almakta, bir vahşet aracı da olabilmektedir.

Maalesef, asrımız bütün zâhiri gelişmelere rağmen ahlâkî ve insânî ölçülerdeki düşmeler bakımından da aynı süratle yaşandığı bir zaman olmuştur. Cüsse itibarıyla büyük devletler ve dev sermayeleri işleten bu küçük

insanlar elinde; fevkalâde imkânlar, metodlar getiren bilgi, umûmiyetle ve öncelikle **menfaat** araçları veya **tahakküm** silâhlarına dönüştürülmektedir. Dehşetle dayalı bir barış devri bu asrın eseridir.

Halbuki bilgi, târihte umûmiyetle nefis muhâsesesinin ne olduğunu bilen insanlar tarafından kontrol edilen bir kudretti. Onlar tarafından ve insanların idrakleri ölçüsünde, kontrollü olarak öğretilirdi. Bilgi mukaddesti. Hikmete yol açardı. Toplumların irfan hayatlarını da takviye ederek bünyesindeki güç, kendisine sâhip olan mütefekkir hakimler elinde hayra yöneltildi. Bugün ise bilginin illâ hakikat arayıcısı olması gerekmemekte, eriştiği mevzii doğrular süfli emeller için de kullanılmaktadır.

İlmin muhtelif sâhalarında ortaya konan hakikatleri birleştirip, yekpâre bir dünyâ görüşü elde etmek, günümüzde hemen hemen imkânsızdır. İhtisaslaşmalar sebebiyle eski zamanların büyük mütefekkir ve cemiyet terbiyecisi mesâbesindeki liderlerini artık bulamıyoruz. İhtisaslaşmanın getirdiği diğer husus ise çok dar sâhalarda teferruatlı bilgi edinmekle birlikte hayatın bütünü karşısında câhil denebilecek fikri yapıdaki insanların gide-rek artmasıdır.

Bu durum fark edilmemiş değildir. Önüne geçmek için sermâye organizasyonlarıyla enstitüler kurulmakta ve ancak bu sûretle ihtisas sâhaları kısmi bütünlük kazanmakta, işe yarar şekiller almaktadır. Enstitüleşmek vâkıası **propaganda** faâliyetlerine de girmiş, böylece usûlleri çoğaltılıp tesir sâhaları genişletilmiştir. Kendi kültürünü zamâna göre işleyip, insanlarını bu propaganda şoklarına karşı hazırlamamış cemiyetlerde, ihtisaslaşmanın getirdiği bu yeni cehâlet türü, güçlü devletlerin kendi felsefelerini empoze etmeleri için çok uygun vasatlar hazırlamıştır.

Artık bir **merkezi iman mihrâkına** göre akord edilip tabiatın gidişiyle çatışmayan, onunla hem-âhenk ruh hâline sâhip insanlar çok azalmış, sevgisizlik yaygınlaşmıştır. Goethe'nin dediği gibi sevmeyenin **iman da edemiyeceği** ortada iken, **Yahyâ Kemal**'in aradığı «**imânın bir şevk olduğu**» zamanları yakalamak, ihlâs ve samimiyeti öne almak, bugün kuvveti ellerinde tutan devlet ve sermâyedarlardan beklenebilir mi? Beşeriyet, temeli sevgi olan bir iman mihveri etrafında birleşmeye, hilkate hükmeden ezeli hakikatlere, sükûnete ve huzûra susamıştır. İnsanlar hikmetsiz ilim, aşksız san'at ve merhametsiz ideolojiler elinde bunalmıştır.

Alabildiğine kaba çizgilerle anlatmaya çalıştığımız bu umûmi manzara içerisinde **İslâm** ve **Türk dünyaları** ne durumdadır?

Burada mâlûm şeyleri tekrâra hâcet yoktur. **İslâm dünyası** müslûman olmak noktasından, zâhirde birlikmiş gibi görünse de iç yapıda perişan, ilimsiz, samimi-yetsiz, petrol zengini olmakla birlikte alt yapısız Arap memleketleri dışında fakir ve siyâsi rejimlerinin dayandığı felsefeler bakımından dağınık durumdadır. **Türk dünyası** ise tamâmen yaralı, târihi şahsiyetinin gereği olan mevkii bulamamış, büyük ölçüde istiklâlsiz, parçalanmış bir vaziyettedir.

Türkiye'ye gelince...

Haberleşme imkânlarının yaygınlaşması, turizm hareketleri, iktisâdi sistemlerin beynelmilel hâle gelmesi yanında kültür yozlaşması, yanlış Batılılaşma politikaları... vs. sebebiyle yukarıda sayılan sıkıntılardan Türkiye

de nasibini almıştır. Üstelik kendisine mahsus ihmal edilemez meseleleri vardır.

Kendi dünyâ görüşünü, milli ölçülerini terk etmek bahasına girdiği Batı medeniyeti dâiresinde Türkiye sâdece pasif bir alıcı mevkiine düşmüştür. Hâkim ve büyük bir kültürün temsilcisi olması gereken aydın zümremiz ne yazık ki «kimlik krizleri» yaşamakta, bunu yüksek sesle de söylemektedir. Tabiatıyla durup dururken bu noktalara gelinmemiştir. Mâzimizle ilgili bütün bağları koparıp atmamız sebebiyle ortaya çıkan ve birkaç nesilden beri devam eden kültürsüzlük politikaları bizi bu noktalara kadar düşürmüştür. Felsefemizi, milli düşünce ve inanç tavrımızı bozmadan yenilenerek, devam ederek değişmek yerine, Batı kültürünün kopyacı hayranları elinde milli irfânımız bozguna uğramış, ezilmiştir. Büyük bir «devlet terbiyesi» taşıyan bu aziz millet âsî olmamıştır belki, ama devletine de küsmüştür. Okumuşuna küsmüştür.

Aydınlarımız arasında en temel meselelerde dahi anlaşma olamamıştır. Son senelerde halkın çocukları arasında sakat maarifin bozmaya muvaffak olamadığı veya tam mânâsıyla nüfûz edemediği münevverlerin zuhur ettiğini memnurlukla görüyoruz. Çok şükür devlet ve millet fikrine, târih şuuruna sâhip bu aydınlarımız arasından «Milli Mutâbakat» çağrıları gelmeye başlamıştır.

Bu isâbetli bir teşebbüstür. Hakiki meselelerimizin, vatanın hakiki çocukları tarafından konuşulmaya, düşünölmeye başlanması ve birlik arayışlarına girilmesi istikbâl için ümit vericidir.

Kubbealtı Akademisi Kültür ve San'at Vakfı bu hayırlı teşebbüslere bir katkıda bulunmak için 1986 - 1987 konferans mevsimini bütünü ile: «Türk Münevverinin Müsterek Fikir ve İman Nemîni Nedir » suâlinin cevaplarını bulmaya hasretmiştir. Bu program geniş akisler yapmış ve hayli umûmi kabullere mazhar olmuştur. Ancak ele alınan meselelerimizden sâdece fikri, kültürel ve mânevî muhtevâda olanlar işlenmiş, temel prensiplerin tesbitine çalışılmıştır. Bu prensiplerin ışığında müşahhas meselelere girilmemiştir. Biz 21. asra girerken meselelerimizin sâdece çok sıkıntılı ve mücerred yönlerini işlemekle yetinmeyip, hayâtın gerçeklerini, imkânlarımızı, müesseselerimizin durumlarını da tesbit ettiğimiz prensipler ışığında değerlendirelim istedik. 21. asrın eşiğinde Türkiyemizin imkânlarını, içinde bulunduğu dünyâ şartlarını, meselelerini kuş bakışı bir dolaşalım, üniversite gençliğine memleketimizin sıkıntıları yanında istikbâle ümitle bakmaya yetecek imkânlarını da ehil ağızlardan duyuralım diye düşündük.

Evet! Türkiyemizin başta (eğitimsiz de olsa) genç nüfûsu, coğrafi mevkii, tabii kaynakları ve yatırım hamleleri, ordusu... dostu itimat, düşmana korku vermeye devam etmektedir.

Ancak yukarıda dile getirilen süratli teknolojik inkişafkar karşısında bizim daha çok yol almamız gerektiği âşikârdır. Kezâ mânevî çözümlüş vâkıası bizim için de geçerlidir. Bu noktada Müslüman - Türk terbiye sistemi ile dünyâ görüşünün mutlakâ birlikte devreye sokulması, bir çalışma seferberliğine girilmesi icâb etmektedir. Ümidimiz, bu mânâda bir sistemden

hareketle ortaya çıkacak olan terkinin, belki insanlığa bile rahat nefes aldırarak muhteşâyı da taşıyacağı istikâmetindedir.

İşte Kubbealtı 1987-1988 fikrî faaliyet mevsiminde, 15 açık oturum ve 2 konferans çerçevesinde 21. asrın eşikindeki Türkiye'yi tahlil edecektir. Böylece sürat, müesseseler, sosyal ve siyâsi gelişmeler, bloklaşmalar, planlama faaliyetleri, savunma meseleleri, çeşitli millî hedeflerimiz, millî tezimizin tesbit ve yayılması, ilmi araştırma meseleleri gibi bahislerin ele alınıp tahlil ve terkin edilmesi için bir pencere açılmak istenmiştir.

Elbette Türkiye'de konuşulacak daha bir çok ehemmiyetli mevzû vardır. Biz bunlardan programda görülecek olanları seçtik. Bir millî hukuk sistemi, bir din anlayışlarının tahlili, millî eğitim meseleleri, dil meseleleri, yeraltı servetlerinin kavimlere göre dağılışı, nüfus meseleleri, otomasyon ve işgücü... vs. gibi daha yığın yığın mesele ele alınmayı beklemektedir. Bu mevzûları önümüzdeki senelere bırakarak hürmetlerimizi sunuyor, programın millî irfânımıza, devletimize hayırlar getirmesini niyaz ediyoruz.

Sait BAŞER

KUBBEALTI AKADEMİSİ KÜLTÜR ve SAN'AT VAKFI

1987 - 1988 Açık Oturum Programları

1. Toplantı : 4 Aralık 1987 Cuma Saat : 18.00

GEÇMİŞTEN GELEN ŞAHSİYETİMİZLE GELECEĞE BAKIŞIMIZ VE TASARRUFUMUZ

Tarih, milli kültürler, beşeriyet ve tabiat karşısında:

- 1 — Ferden, bir Türk insanı olarak,
- 2 — Millet olarak ve
- 3 — Devlet olarak misyonumuz nedir?

BAŞKAN : Dr. Âgâh Oktay GÜNER
KONUŞMACILAR : Ali Murad DARYAL
Beşir AYVAZOĞLU
Halûk DURSUN

2. Toplantı : 11 Aralık 1987 Cuma Saat : 18.00

BLOKLAŞAN DÜNYÂ VE TÜRKİYE

- 1 — Mevcut blokların teşekkül sebepleri, hedefleri ve bu hedeflere götürecek maddi ve fikri kaynaklarıyla istikbal hakkındaki projeleri yanında dünyâda görülen yeni blok arayışlarından ülkelerin umdukları faydalar.
- 2 — Bloklaşma ve diğer sebeplerle ortaya çıkan müşterek dünyâ kültürü oluşması hâdisesi karşısında milli kültürlerin, bu arada Türk milli kültürünün durumu ve korunması hakkında.

KONUŞMACILAR : Zafer ATAY
Dr. Metin ERİŞ

3. Toplantı : 18 Aralık 1987 Cuma Saat 18.00

GELİŞMİŞ DÜNYÂ DEVLETLERİ 21. ASRA NASIL HAZIRLANIYOR

- 1 — Teknolojik ve ilmi gelişmeler bakımından yapılan hazırlıklar hakkında.
- 2 — Haberleşme, kültür alışverişi ve istikbaldeki siyâsi gelişmeler açısından yapılmakta olan hazırlıklara dâir.

KONUŞMACILAR : Prof. Dr. Ahmed Yüksel ÖZEMRE
Taha AKYOL

4. Toplantı: 25 Aralık 1987 Cuma Saat: 18.00

**DEVLETLERARASI MÜNASEBETLERDE TÜRKİYE VE
TÜRKLER'İN GERÇEK DEĞERİ NEDİR?**

- 1 — Türkiye'nin Batı nezdindeki gerçek değeri nedir? Bu değer hukûkî metinlere nasıl aksetmiştir ve tatbikâtı nasıldır?
- 2 — Büyük devletlerin dış Türklerle ilgili politikalarının bugünü ve yarını hakkında.

BAŞKAN : Ergun GÖZE
KONUŞMACILAR : Alâaddin BÜYÜKKAYA
Doç. Dr. Nâdir DEVLET

Konferans: 1 Ocak 1988 Cuma Saat: 18.00

Mevzû : 21. ASRA GİRERKEN İSLÂM MEDENİYETİ
KONUŞMACI : Ergun GÖZE

5. Toplantı: 8 Ocak 1988 Cuma Saat: 18.00

EĞİTİM STRATEJİMİZ VE GENÇ NESİLLER

- 1 — Öğretmen ve öğrencilerimizde görülen hâkim ruh hâli hakkında,
- 2 — Milli irfânımızın mâhiyeti ve gençliğe kazandırılmasının ehemmiyeti,
- 3 — Milli hedeflerimizle eğitim hedefleri arasındaki münâsebet bugün nasıldır? Milli hedeflerle eğitim stratejimiz sizce nasıl olmalı, birbiriyle ne şekilde telif edilmelidir?

BAŞKAN : Prof. Dr. Âmiran Kurtkan BİLGİSEVEN
KONUŞMACILAR : Hayri BİLECİK
Nâzik ERİK

6. Toplantı: 15 Ocak 1988 Cuma Saat: 18.00

SAVUNMA SANAYİİ MESELELERİ

- 1 — Savunma sanayiimizin hâli hazırdaki durumu ve meseleleri hakkında,
- 2 — Savunma sanayii ile devlet siyâseti arasındaki irtibâtın mâhiyetine dâir.

KONUŞMACILAR : Vâhid ERDEM
(Savunma Sanayi Fonu Başkanı)
Em. Gn. Sâmi KARAMISIR

7. Toplantı : 22 Ocak 1988 Cuma Saat : 18.00

DEVLET PLÂNLAMA TEŞKÎLÂTI VE
İSTİKBAL PLÂNLARI

- 1 — Plânlamanın devlet hayatındaki ehemmiyeti.
- 2 — DPT'nin hazırladığı plânların dayandığı kıstaslar, üretilen kısa ve uzun vâdeli plânlar hakkında,
- 3 — Eğitim ve kültür hayatımızla DPT'nin münâsebeti.

KONUŞMACILAR : Doç. Dr. Sâdık Kemal TURAL
Nezih KERİMOĞLU
(DPT Uzmanı)
Veysel YAYAN

8. Toplantı : 29 Ocak 1988 Cuma Saat : 18.00

A.E.T., İSLÂM ÂLEMİ VE TÜRKİYE

- 1 — Türkiye'nin A.E.T. ile münâsebetlerinde hedefleri nelerdir?
- 2 — İslâm ve Arap âlemi ile münâsebetlerimizde hedeflerimiz,
- 3 — Türkiye'nin genel dış politika hedefleri ile bu hedeflerin irtibat noktaları.

BAŞKAN : Dr. Âgâh Oktay GÜNER
KONUŞMACILAR : Prof. Dr. Ali BOZER
(Devlet Bakanı)
Prof. Dr. Nevzat YALÇINTAŞ

9. Toplantı : 4 Mart 1988 Cuma Saat : 18.00

TEKNOLOJİNİN DÜNYÂ SİYÂSETİNE GETİRDİKLERİ

- 1 — Teknolojik ilerleme, çoğalan ilmi buluşlar ve sermayenin birleşmesinden doğan büyük projeler nelerdir?
- 2 — Bu projelerin siyâsete tesirleri hakkında.

BAŞKAN : Prof. Dr. Ahmet Nûri YÜKSEL
KONUŞMACILAR : Prof. Dr. Umur DAYBELGE
Prof. Dr. Fâhir ARMAOĞLU

10. Toplantı : 11 Mart 1988 Cuma Saat : 18.00

**ARAŞTIRMACILARA İDEAL ÇALIŞMA ŞARTLARI
HAZIRLAMAK**

- 1 — Bilgi bankalarının kurulması ve istifâdeye açılmasının yolları ve faydaları, dünyâ ile bu konuda yapılacak işbirliği imkânları ve meseleleri.
- 2 — Araştırma geliştirme fonu ve araştırmacıların maddi refâhının temini hakkında.
- 3 — Tercüme Akademileri kurmak, yabancı dil meselesinin çözümünü kolaylaştırır mı?

BAŞKAN : Prof. Dr. Sümer ŞAHİN (TUBİTAK Başkanı)

KONUŞMACILAR : Doç. Dr. Bayram YÜKSEL
Prof. Dr. Ekmeleddin İHSANOĞLU

11. Toplantı : 18 Mart 1988 Cuma Saat : 18.00

**TÜRKİYE'YE YÖNELİK PROPAGANDA FAALİYETLERİ VE
CEVAP HAKKIMIZ**

İdeolojik, dinî ve siyâsi muhtelif mihraklar Türkiye'ye yönelik propaganda faaliyetleri içindedirler. Maksatlarına ulaşmak için muhtelif metodlar kullanan bu mihraklara karşı koyabilmemiz, onların zaaflarını ve kuvvetlerini bilmemize bağlıdır. Fakat zayıf ve güçlü yönlerini bilmek, ancak kendi tezimizi işleyebildiğimiz takdirde değer kazanır, kalıcı netice verir. Bu noktada :

- 1 — Komünizm, Şiâ, Vehhâbilik, Siyonizm, Misyonerlik ve her türlü emperyalizm karşısında kendi tezimiz nedir veya ne olmalıdır?
- 2 — Kendi tezimizi duyurmak ve geliştirmek için hangi resmî ve özel kuruluşları nasıl organize etmek gerekir?
- 3 — Bu faaliyeti istikrarlı hâle getirmek için ilmi zeminlerde müesseseseleşmenin şartları ve faydaları neler olabilir?

BAŞKAN : Prof. Dr. Mustafa FAYDA

KONUŞMACILAR : Doç. Dr. Mim Kemal ÖKE
Ziyad EBUZZİYÂ

12. Toplantı : 25 Mart 1988 Cuma Saat 18.00

**İSLÂM ÂLEMİNDE KÜLTÜREL
MÜESSİRİYET KAZANMAK**

- 1 — İslâm âleminde Türkiye'nin kültürel kozları ve avantajları nelerdir, neler olmalıdır? İslâm âlemi ile ilişkilerimizin sıhhatli bir zemine oturması için hangi mevzûlarda ve nasıl enstitüleşmek gerekir?
- 2 — Türkiye'nin lâikliği ve İslâm âlemi ile ilişkiler.
- 3 — Farklı rejimlere rağmen İslâm âleminin asgar-ı müşterekleri nelerdir ve Türkiye bunlardan nasıl istifâde eder?

KONUŞMACILAR : Prof. Dr. Sabahaddin ZÂİM
Prof. Dr. Âmiran Kurtkan BİLGİSEVEN
Prof. Dr. Turan YAZGAN

13. Toplantı : 1 Nisan 1988 Cuma Saat : 18.00

**İSLÂM ÂLEMİNDE İKTİSADÎ
MÜESSİRİYET KAZANMAK**

- 1 — Süper güçlere ve Batı'ya rağmen İslâm Âlemi'nde iktisadî sâhada kozlarımız var mıdır?
- 2 — «İslâm İktisadî» araştırmaları ne safhadadır, Türkiye'nin bu araştırmalara katkısı hangi seviyededir? «İslâm Ortak Pazarı» fikri ne dereceye kadar gerçekçidir?

KONUŞMACILAR : Prof. Dr. Sabahaddin ZÂİM
Prof. Dr. Turan YAZGAN

14. Toplantı : 8 Nisan 1988 Cuma Saat : 18.00

**AZINLIKLARIN SİYASÎ VE HUKUKÎ
STATÜLERİ ÜZERİNE**

- 1 — Milletlerarası hukuk içinde «Azınlık» târifi nasıldır? Azınlıklara tanınan haklar ve bu hakların korunup ele alınmasında müessir mahfiller ile kullanılan metodlar nelerdir?
- 2 — Devletlerin hayatında azınlıkların tesirleri ve tâkip edilen azınlık politikalarına dâir.
- 3 — Türlü memleketlerde bulunan Türk azınlıklarının hakları konusunda Türkiye hangi resmi-gayri resmi tedbirleri almalı, hangi mekanizmalardan faydalanmalıdır?

KONUŞMACILAR : Ergun GÖZE
Yard. Doç. Dr. Cemal ŞANLI
Ziyad EBUZZİYÂ

15. Toplantı : 15 Nisan 1988 Cuma Saat : 18.00

TÜRK DÜNYASI VE BİRLİK ŞUÛRU

- 1 — Çeşitli Türk toplulukları arasındaki müşterek noktalar nelerdir?
- 2 — Bu topluluklarda görülen başlıca zaaflar hakkında.
- 3 — Birlik şuurunun uyandırılması veyâ takviyesi hususunda Türkiye ne yapabilir? Resmi veyâ özel metodlar neler olabilir?

KONUŞMACILAR : Prof. Dr. Turan YAZGAN
Doç. Dr. Nâdir DEVLET
Eşref Bengi ÖZBİLEN

Konferans : 22 Nisan 1988 Cuma Saat : 18.00

Mevzû : MİMÂRÎ PSİKOLOJİSİ
KONUŞMACI : Ali Murad DARYAL

Türkiye Millî Kültür Vakfı, Araştırma Yarışması Açıyor

Millî kültürümüze yaptığı değerli hizmetlerle tanınan Türkiye Millî Kültür Vakfı bir yarışma açmış bulunmaktadır. Vakıf idârecilerinin bize gönderdikleri yarışma şartnâmesini aynen neşrediyoruz:

ŞARTNÂME

ARMAĞANIN GAYESİ:

- Çağdaş medeniyetin dayandığı ilim, hürriyet, hukuk, tolerans fikirlerinin memlekette yaygın, yerleşmiş ve hâkim hâle gelmesine çalışmak,
- Türkiye'nin târih içinde meydana gelmiş her çeşit ilim, fikir ve san'at değerlerinin ve millî târihimizin bütün değerleriyle halka ve yeni nesillere tanıtılmasında yardımcı olmak,
- Çağdaş medeniyet ve insanlık âleminin değerleri ile Türkiye'nin ilim, fikir, san'at eserlerinin ve içtimâî değerlerinin memleket çapında ve bilhassa yeni nesillere tanıtılmasına yardımcı olmak,
- Bir cemiyetin veyâ bir milletin tekâmülü bir neslin kendinden önceki nesle nazaran ilerlemesiyle gerçekleşeceği cihetle gelişme ve ilerleme boyunca nesiller arasındaki bağların kopmaması için vatan, dil, din gibi değerlerin korunmasını sağlamak,
- Kültürde içtimâilik ve milliliği, milletimizi diğer milletlerden içtimâî bir bütün ve şahsiyet olarak ayıran Milletimize has Türk - İslâm kültür değerlerini ve unsurlarını ortak değerler olarak geliştirmek.

YARIŞMANIN KONUSU :

«TÜRKİYE'NİN AVRUPA TOPLULUĞUNA TAM ÜYELİĞİ
KARŞISINDA MİLLÎ KÜLTÜRÜMÜZÜN MESELELERİ»

YARIŞMAYA İŞTİRAK ŞARTLARI :

- Yönetmelikte tesbit olunan gâyeye uygun olması,
- Sâde bir Türkçe ile yazılmış olması,
- Eserin herhangi bir yerde basılmamış olması,
- Bir satır aralıklı, daktilo edilmiş olması (Dosya kâğıdına),
- Araştırma mahsûlü olması,
- Bir araştırmada aranan ilmi husûsiyetlerin bulunması,
- Yarışmada derece alanların Vakıf tarafından yayınlanmasına izin verilmesi,
- Eserin 80 - 100 daktilo sayfası olması,
- Eserin beş nüsha olarak tanzim edilerek gönderilmesi,
- İç içe iki zarfa konulması, dış zarfta ve içteki zarf üstünde rumuzla, iç zarf içinde rumuz ve kısa biyografilerinin bildirilmesi gereklidir.

SEÇİCİ KURUL :

- 1 - Prof. Dr. Nevzad Yalçıntaş : İ. Ü. İktisat Fak. Öğretim Üyesi
Vakıf Kültür Komitesi Başkanı
(Seçici Kurul Başkanı)
- 2 - Prof. Dr. Muharrem Ergin : İ. Ü. Edebiyat Fak. Öğretim Üyesi
- 3 - Prof. Dr. Sabahattin Zâim : İ. Ü. İktisat Fak. Öğretim Üyesi
- 4 - Mehmet Turgut : Eski Sanayi Bakanı
- 5 - Âsım Kocabıyık : İ. K. V. Eski Başkanı

SEÇİCİ KURULUN ÇALIŞMA ESASLARI :

Yarışma müddeti tamamlandıktan sonra birer nüshaları Seçici Kurul Üyeleri'ne sunulur. Üyeler eserleri okurlar ve her eser hakkındaki kanaatlerini tesbit ederek bunu 100 tam not üzerinden değerlendirirler. Her üyenin değerlendirmesi ayrı ayrıdır, müstakildir.

Kurul üyeleri yönetmelik esaslarına uyanları gerekçeli bir raporla Büyük Seçici Kurul'a sunarlar.

ARMAĞANLAR :

1. Seçilene 1.000.000.— (Bir milyon) TL.
2. Seçilene 500.000.— (Beşyüzbin) TL.
3. Seçilene 300.000.— (Üçyüzbin) TL.
2. Mansiyon 100.000'er (Yüzerbin) TL. ve birer de madeni plâkettir.

YARIŞMA SÜRESİ :

Yarışmaya iştirak etmek isteyenler, eserlerinin Seçici Kurul üyelerine takdim edilebilmesi için beş nüsha yazılmış, dosyalanmış olarak en geç 30 MAYIS 1988 târihi mesâi bitimine kadar. Vakıf adresine göndermelidirler.

ESERLERİN GÖNDERİLECEĞİ YER :

TÜRKİYE MİLLÎ KÜLTÜR VAKFI GENEL MERKEZİ — Kantarcılar, Yeni Kozluca Han, Kat: 6, 34460, Eminönü - İstanbul
Tel : 526 27 37

ARMAĞANLARIN TEVZİİ :

Vakıf, imkânları ölçüsünde, uygun gördüğü salonlarda mütenâ törenlerle armağanları sâhiplerine yıl içerisinde dağıtır ve umûmî efkâra duyurur.

